

Eva Hildebrand & Conni Gregersen

DRENGE *og*
SEKSUELLE
OVERGREB

HANS REITZELS FORLAG

EVA HILDEBRAND er psykoterapeut, uddannet i USA. Har i mange år beskæftiget sig med behandling af ofre for seksuelle overgreb, med krænkere samt med disses familier, først i USA siden i Danmark. Fra 1983 har Eva Hildebrand uddannet behandlere inden for dette område både herhjemme og i Norge. Medforfatter til bogen *Familier med sexuelt misbrug af børn - forståelse og handlemuligheder* (2.udg. 1988).

CONNI GREGERSEN er psykolog, uddannet ved Århus Universitet med afgang i 1978. Har siden fortrinsvis arbejdet med behandling af børn og unge med psykiske og/eller familiemæssige problemer. Er i dag tilknyttet ungdomsbehandlingshjemmet AJA i Nuuk.

Eva Hildebrand &
Conni Gregersen

Drenge
og seksuelle
overgreb

*Forståelse, analyse
og behandling*

Hans Reitzels Forlag

Indhold

Forord	11
1. <i>Afgrensning af emnet</i>	13
Bogens hensigt og formål	13
Erfaringer fra arbejdet med seksuelt misbrugte børn	14
Seksuelt krænkede drenge	14
Det juridiske aspekt og dilemma	16
Teoretisk baggrund og grundholdning	18
Barnets udvikling	19
Tabuer	20

DEL I: TEORETISK UD GANGSPUNKT

2. <i>Seksuel udvikling og seksuelle overgreb</i>	25
Kønsforskelle i udviklingen	25
Kønsforskellige funktioner	26
Seksualiteten	28
Seksuelle lege	29
Kropskontakt mellem børn og voksne	30
Når kropskontakt skaber misforståelser	30
Når kropskontakt styrker barnet	31
Seksuelle overgreb mellem børn	32
3. <i>Træk af barnets personlighedsudvikling</i>	34
Udviklingen af selv- og objektkonstans	35
Udviklingen af de primitive forsvarsmekanismer	39
Benzægten	42

Drenge og seksuelle overgreb
© forfatterne og Hans Reitzels Forlag A/S,
København 1994
Omslag: Harvey Macaulay
Sat med Baskerville hos Satsform, Aabyhøj
og trykt hos Narayana Press, Gylling
Printed in Denmark 1994
ISBN 87-412-3188-0

Alle rettigheder forbeholdes. Mekanisk, fotografisk eller anden gengivelse af eller kopiering fra denne bog er *helt* tilladt i overensstemmelse med overenskomst mellem Undervisningsministeriet og Copy-Dan. Enhver anden udnyttelse er uden forlagets skriftlige samtykke forbudt ifølge dansk lov om ophavsret. Undtaget herfra er korte uddrag til brug ved anmeldelser.

8. De, der ikke kan placeres i nogen kategori	94
Forskellige personlighedstyper hos krænkere	95
Den „rene“ offerpersonlighed	99
Den klassiske offerpersonlighed	99
Den præstationsorienterede personlighed	100
Den dissociative/spaltede personlighed	102
Den krænkende personlighed	103
Konsekvenser for behandlingen	104

DEL II: BEHANDLING

5. Grundholdninger/forudsætninger i behandlingsarbejdet ...	109
Positiv reformulering	109
Konkret anvendelse af positiv reformulering	112
Eksempler på positiv reformulering af destruktive og selvdestruktive symptomer	116
Eksempler på positiv reformulering af seksuelle overgreb	123
6. Planlægningen og det praktiske forløb af behandlingen ...	128
Generelle indfaldsvinkler	129
1. Undersøgelse og vurdering	129
2. Rådgivning	130
3. Terapi	130
4. Styring og koordination af de forskellige opgaver	131
Adskillelse af terapi og kontrolfunktioner	131
Planlægning af behandlingsforløbet	132
1. runde: „hatterunden“	134
2. runde: informationsindsamling	135
3. runde: planlægning	135
Samarbejdet	136
Tavshedspligten	136
Undersøgelse og analyse	138
Analyse af familien	138
Analyse af drengen	139

Splitting	43
Primitiv idealisering	44
Omnipotens	44
Devaluering	45
Projektiv identifikation	45
De primitive forsvarsmekanismers anvendelse	47
Overføring og modoverføring	49
4. Drenge som ofre og krænkere	52
Tilpasningsmønsteret hos seksuelt misbrugte børn ...	52
Hemmelse	53
Hjælpeløsheden	55
Fastholdelse i og tilpasning til forholdene	57
Forsinket og ikke overbevisende afsløring af misbruget	59
Tilbagetrækning af afsløringen	60
Sammenfatning af mønsteret	61
Typiske symptomer hos seksuelt misbrugte drenge ...	64
Seksualiseret adfærd	66
Angst for homoseksualitet	68
Overmaskulinisering	70
Feminiseret adfærd	73
Fascination af ild	74
Angst for berøring	75
Fjendtligt og ufølsomt forhold til kroppen	75
Den mandlige identitetskonflikt	77
Udviklingen fra offer til krænker	79
Kategorisering forud for behandlingen	82
Behandlingsklinikken PHASE's typologi for seksuelt krænkende pubertetdrengene	83
1. Den naive udforsker	85
2. Den dårligt tilpassede krænker	86
3. Den psuedotilpassede krænker	87
4. Den seksuelt aggressive krænker	89
5. Den tvangsseksuelle krænker	90
6. Den forstyrrede, impulsive krænker	91
7. Den gruppepåvirkede krænker	93

DEL III: TERAPI

7. <i>Rammerne for terapien</i>	145
Drengens behandling	145
Sammensætning af en krænkergroupe	145
Specielle fordringer til terapeutterne i en krænkergroupe	147
Grupperegler	150
Gruppeforløbet	153
8. <i>Det terapeutiske arbejde</i>	160
Mødet med en ung krænker	160
Centrale temaer i terapien	165
Subjektiv oplevelse af overgrebet	165
Omsorg – et nøglebegreb i terapien	167
Konfrontation med realiteterne	170
Skyld og skam	172
Det terapeutiske arbejde med skam hos krænkere	175
Tegne-, føle- og rørevøvelser	180
Arbejdet med drengenes seksualitet	181
Seksualundervisning	184
Masturbation	185
9. <i>PHASE-klinikkens obligatoriske opgaver</i>	186
1. Beskrive det seksuelle overgreb og tage ansvaret for det	188
2. Klargøre hændelsesforløbet omkring de seksuelle overgreb	190
3. Udarbejde sin livs- og seksualhistorie	194
4. Arbejde med sine seksuelle fantasier	198
5. Skrive et imaginært brev fra offeret	206
6. Skrive et undskyldningsbrev til sit offer/ sine ofre	209
7. Sige undskyld til offeret/ofrene og familierne	210
8. Udarbejde en fremtidsplan	216
9. Evaluere forløbet og resultat af terapien	217

10. <i>Familieterapi</i>	222
Undersøgelser vedrørende søskendeincest og andre seksuelle overgreb mellem børn	223
Rammerne for familieterapien	225
Arbejde med grænserne i familien	226
1. Familiens grænser til omverdenen	226
2. Grænser mellem generationerne	227
3. Grænser mellem individerne	228
4. De intrapsyriske grænser i de enkelte famiemedlemmer	229
Specifikke temaer i terapien med seksuelt kræn- kende drenges familier	230
Udstødning eller minimering	230
Normalitet	232
Beskyttelse af offeret ved søskendeincest	233
Information til yngre søskende	234
Hemmelighed versus privatliv	235
Åbenhed udenfor familien om det seksuelle overgreb	236
Forældrenes seksualitet	236
Familieseksualundervisning	238
Afvisning af familieterapi	239
11. <i>Terapeuten</i>	241
Moral og holdninger	242
Modoverføring	245
Eksempler på det personlige arbejde med følelser- ne og deres anvendelse i det terapeutiske arbejde	248
Modoverføringer i krænker-offer-frelser trekantens Frygt i forholdet til klienten	252
Seksualiteten	253
Afslutning	255
Litteraturreferencer	261
Supplerende litteratur	263

Forord

Denne bog er blevet til på baggrund af Eva Hildebrands arbejde med krænkerbehandling, såvel i form af terapi som supervision. Den er skrevet for at imødegå den rådvidhed, der ofte præger behandlere over for de problemer, som både de seksuelt misbrugte og de seksuelt krænkende drenge udviser. Det har indtil nu været vanskeligt at skabe sympati for behandling af seksuelle krænkerer samtidig med, at man inden for behandlingssystemet kommer i berøring med stadigt flere unge krænkerer.

Formålet med bogen er først og fremmest at udvikle og præsentere en behandlingsform, der – og det lyder måske indlysende, men er ikke altid tilfældet – tager sit udgangspunkt i klienterne. Vi finder det afgørende, at en mere organiseret/systematiseret krænkerbehandling kan hente sin inspiration fra andet end de amerikanske behandlingsformer, hvor det altovervejende mål er at gøre krænkeren ufarlig for sine omgivelser.

Bogen henvender sig til behandlere i bred forstand, dvs. såvel terapeuter som sagsbehandlere, pædagoger og andre, der arbejder med disse børn og unge.

Økonomisk støtte fra Sygekassernes Helsefond gjorde det i 1990 muligt for Eva Hildebrand at foretage et tre måneders studieophold i USA. Hun besøgte og involverede sig i behandlingsarbejdet på fire forskellige klinikker/institutioner, der arbejder med behandling af unge krænkerer, samtidig med, at hun opsøgte og gennemarbejdede al tilgængelig literatur om emnet.

Det første udkast til bogen blev skrevet med støtte til den skriftlige formulering af journalist Ivan Rod. Derefter trådte Conni Gregersen til, og bogens endelige udformning har været et langvarigt og intenst samarbejde mellem Eva Hildebrand og Conni Gregersen. Altovervejende bruger vi i teksten „vi“ som reference til os begge som forfattere. Når vi imidlertid i stedet anvender „jeg“, refereres til Eva Hildebrand. Der er i disse tilfælde tale om specifikke, personlige erfaringer, som imidlertid er væsentlige til illustration af problematikken.

Vi takker Sygekassernes Helsefond for rundhåndet økonomisk støtte til arbejdet med denne oversete klientgruppe.

Desuden skylder vi Noël Larson og James Maddock en stor tak, dels for det store arbejde med at arrangere Eva Hildebrands tre måneders studieophold i Minnesota, og dels for – som altid – frit at give deres righoldige og nuancerede viden om dette emne videre.

Ivan Rod får en varm tak for at have givet sin fulde indsats til dette projekt i den første svære periode. Dernæst en tak til alle de af vore kolleger, der har læst, kommenteret og kritiseret arbejdet undervejs, og først og fremmest vil vi sige tak til vores klienter, som gennem deres kamp og arbejde med smerten har gjort det muligt for os at få indblik i disse problemstillinger.

Nørre-Snede, november 1993
Eva Hildebrand Conni Gregersen

Afgrænsning af emnet

Bogens hensigt og formål

I denne bog vil vi beskæftige os med drenge, der har været udsat for seksuelle overgreb og drenge, der har krænkelse andre børn/unge seksuelt, samt med behandlingen af dem.

Vi håber på denne måde at kunne inspirere til etableringen af flere behandlingstilbud til de børn og unge, som er præget af svigt eller misbrug på en sådan måde, at de selv har udviklet sig til seksuelle krænkere af børn.

Vi ønsker at præsentere en behandlingsform, der tager udgangspunkt i de behov, klienterne har. Vi ser dette som et alternativ til den typiske amerikanske behandlingsform, hvor behandlingsmetoderne er tilrettelagt med det primære mål at gøre krænkeren ufarlig for samfundet. Det drejer sig ofte om behandlingsdomme. Den terapeutiske hovedvægt ligger derfor som regel på kognitiv og adfærdsmodificerende terapi. Det er vores erfaring, at der er større effekt og bæredygtighed i en terapi, hvor man desuden psykodynamisk gennemarbejder traumerne, således at klienten opnår en forståelse af baggrunden for sin krænkende adfærd.

Man har været bevidst om det forebyggende element, der ligger i behandlingen af seksuelt misbrugte kvinder og børn: det lykkes undertiden via behandlingen at bryde „den sociale arv“ – dvs. modvirke den sociale og psykisk betingede overføring af familiemønstre (f.eks. seksuelle overgreb) fra generation til generation. Mange erfaringer tyder på, at omkring halvdelen af de børn, der udsættes for seksuelle over-

greb, bliver krænkede af en ung under 18 år – oftest en dreng. Samstemmende med dette beretter voksne krænkere ofte, at de erindrer at have begået deres første seksuelle overgreb som ganske unge – dvs. før de fyldte 18 år.

Der er således grund til at formode, at man vil bidrage til forebyggelse af seksuelle overgreb på børn ved at udvikle og etablere behandling af de drenge, der har været udsat for seksuelle overgreb og de drenge og unge mænd, der har krænkede andre børn og unge seksuelt.

Erfaringer fra arbejdet med seksuelt misbrugte børn

Inden for det seneste årti er undersøgelser og behandling af seksuelt misbrugte børn blevet en synlig del af arbejdet i social- og sundhedssektoren.

Det er efterhånden anerkendt, at seksuelle overgreb på børn – på linie med fysisk mishandling, psykisk terror og anden grov omsorgssvigt – kan hæmme børns udvikling ganske alvorligt. Når et barn udviser symptomer, som giver anledning til bekymring for dets velfærd og udvikling, lader man da også ofte undersøgelserne af barnets trivsel omfatte undersøgelser af mulig forekomst af seksuelle krænkelse.

Arbejdet – og dermed erfaringerne – har hovedsageligt været centreret om piger og kvinder, der er ofre for seksuelle overgreb. Mange behandlere har således oparbejdet værdifulde erfaringer med og en kvalificeret forståelse af den dynamik, der er karakteristisk for piger, som bliver udsat for seksuelle overgreb fra en tillidsperson.

Seksuelt krænkede drenge

De første danske erfaringer med seksuelt misbrugte drenge stammer fra tilfælde, hvor drenge under skolealderen har været udsat for seksuelle overgreb af voldelig og ofte fysisk skadende karakter. Det var drenge fra familier, hvor også an-

dre alvorlige misbrugsproblemer (alkohol-, narko-, medicin-, ...) foruden omsorgssvigt og vold i øvrigt karakteriserede familiens problematik. De seksuelle overgreb på drengene er ofte kommet til vores kendskab ved, at en søster i forbindelse med afsløringen af seksuelle overgreb, hun har været udsat for, har fortalt, at broderen også var involveret.

Det har vist sig at være typisk for seksuelt misbrugte drenge, at de hårdnakket benægter, at de seksuelle overgreb har fundet sted. Disse drenge føler en kolossal skam, og det ser ud til, at de psykologiske skader af seksuelle overgreb er mindst lige så omfattende hos drenge som hos piger. Det ser endog ud til, at det kan være endnu vanskeligere for drengene at integrere seksuelle overgreb i deres personlighedsstruktur end for pigerne.

Der er såvel blandt forskere som behandlere en klar forudsetning om, at seksuelle overgreb på drenge er langt mere udbredt end det, vi får kendskab til i praksis.

Det er svært at hjælpe disse drenge, fordi deres symptomer – benægtelse eller fortrængning af overgrebet – ofte forhindrer, at man umiddelbart får øje på deres oprindelige problemstilling.

Nogle af de misbrugte drenge begynder selv at krænge andre børn og unge seksuelt. Det er uklart, hvor mange af drengene, der reagerer på denne måde. Det er kendt fra klinisk arbejde med voksne mænd, der har krænkede børn seksuelt, at mange af disse har været udsat for seksuelle overgreb som børn. Ifølge kliniske undersøgelser af både unge og voksne mænd drejer det sig om mellem 30% og 90% (den store forskel i procenterne beror på forskellighed i typerne af krænkere, der er blevet undersøgt).

Det interessante her er understregningen af, at en del, men ikke alle seksuelle krænkere, selv har været udsat for seksuelle overgreb som børn. Vi vil senere uddybe og konkretisere udviklingen hos disse drenge fra selv at være offer for seksuelle overgreb til at blive seksuel krænkede af andre børn.

De behandlingstiltag over for seksuelle krænkere, vi har kendskab til her i landet, har hovedsagelig været familiebe-

handling med det formål at sikre børnene mod yderligere seksuelle overgreb. Det synes således ikke at være hensynet til krænkeren, der har motiveret behandlingen. Man har traditionelt betragtet seksuelle børnekrænker primært ud fra det juridiske perspektiv: en lovbrøder, der skal straffes.

Det juridiske aspekt og dilemma

I takt med, at den sociale sektor i stigende omfang blev bekendt med seksuelle overgreb på børn, steg antallet af politianmeldelser af disse. Derved fik både politi og restvæsen en større erfaring i afhøring og bevisførelse i disse sager.

Det er et paradoks, at det på trods af den almindelige strafmentalitet i forhold til seksuelle krænker af børn, alligevel ofte er vanskeligt at bevise krænkerens skyld, selv når alle implicerede er overbevist om, at barnets udsagn er sandt.

Et grundprincip i vores retssystem er, at enhver rimelig tvivl skal komme den anklagede til gode. I mange tilfælde har man ikke i juridisk forstand klare beviser for, at det, barnet fortæller, er sandt. Offeret for de seksuelle overgreb er som regel om ikke det eneste så dog hovedvidnet i sagen, og børn betragtes i retslig sammenhæng som mindre pålidelige vidner end voksne – på trods af undersøgelser, der viser, at børn er mindst lige så troværdige vidner som voksne (B. Grothe Nielsen, 1991, Eva Schmidt, 1986).

Dette paradoks giver sig da også utvetydigt til kende i Beth Grothe Nielsens undersøgelse, der netop viser, at voksne krænkerer, der nægter sig skyldige, sjældent bliver dømt – og jo mere hjælpeløst (på grund af alder eller handicap) det misbrugte barn er, des større statistisk sandsynlighed er der for, at den sigtede ikke dømmes.

Selv når krænkeren får en fængselsstraf, synes den ikke at have den præventive virkning, der er tilsigtet. Det sker ikke sjældent, at seksuelle krænkerer af børn genoptager deres overgreb på de samme børn – eller andre – efter udstået fængselsstraf. Børnene er altså ikke sikret mod nye overgreb,

blot ved at krænkeren bliver straffet.

I mange tilfælde ville det tjene både krænkerens og det misbrugte barns interesse, at krænkeren blev dømt til behandling. Det sker imidlertid sjældent. Beth Grothe Nielsen er i sin undersøgelse (B. Grothe Nielsen, 1991) kun stødt på to tilfælde af behandlingsbetingede domme til seksuelle krænkerer af børn, og det er hendes vurdering, at antallet er så lavt, fordi der ikke er synlige, organiserede, behandlingstilbud til krænkerne.

Den paradoksale situation, børnene således undertiden bliver bragt i af det juridiske dilemma, afføder nogle spørgsmål og opgaver til os som behandlere:

1. Hvad betyder det for et seksuelt krænket barn, at dets sandfærdige vidneudsagn ikke får virkning? – at den voksne, der har krænket hende/ham, ikke kan dømmes alligevel?
2. Hvordan kan vi motivere og etablere en effektiv behandling af seksuelle krænkerer?

Nærværende bog vil specielt beskæftige sig med det sidste af disse to spørgsmål.

Det er vores håb, at forståelsen og principperne fra behandlingen af den unge krænker vil blive overført til også at danne grundlag for forståelse og behandling af voksne krænkerer.

I de tilfælde, hvor socialforvaltningerne ikke har været i stand til at etablere et behandlingstilbud, vil en politianmeldelse, der ender med henlæggelse eller frifindelse ofte være til mere skade end gavn for barnet.

Udviklingen i arbejdet med seksuelle overgreb på børn har skærpet socialforvaltningernes opmærksomhed på deres pligt og ret til at sikre børns velfærd, også når seksuelle overgreb ikke i retslig/juridisk forstand kan bevises at have fundet sted.

I alle tilfælde, hvor børn mistrives eller deres velfærd og udvikling er truet – uanset om det skyldes seksuelt misbrug eller andre forhold – har de kommunale socialforvaltninger mulighed for at gribe ind for at beskytte barnet og tilbyde

behandling til barnet og dets familie. I de tilfælde, hvor den sigtede ikke bliver dømt, eller han er for ung til at blive retsforfulgt, har de sociale myndigheder muligheder for at gribe ind for at sikre barnets trivsel. Det sker i praksis ofte ved, at man fjerner barnet eller krænkeren fra hjemmet for at hindre nye overgreb. Sådanne drastiske foranstaltninger er i mange tilfælde nødvendige, så længe der ikke findes behandlingstilbud til krænkeren.

Det synes mere hensigtsmæssigt ud fra vores viden om de psykiske følger for det misbrugte barn, at foranstalte en relevant behandling af både offer, krænker og deres familier end nødvendigtvis at anmelde alle forhold af mistanke om seksuelle overgreb til politimæssig undersøgelse. Det er dog vigtigt som grundlag, at familien er modtagelig for behandling – og samarbejdsvillig, for at det er ansvarligt at undlade politianmeldelse. Hvis et samarbejde ikke kan etableres, kan en politianmeldelse tjene som alternativ til en tvangsfjernelse af børnene, idet man da så at sige „tvangsfjerner“ krænkeren – via anholdelsen.

Når det viser sig ikke at tjene barnets tarv at politianmelde overgrebene, må man – som socialforvaltning – overveje, hvad der kan gøres for at etablere en behandling, som tilgodeser og beskytter barnet.

Der kan ikke sættes faste regler op for, hvad der skal til, dertil er der for store forskelle sagerne imellem. Foranstaltningen må altid laves på baggrund af analyser af behovene i de konkrete tilfælde.

Teoretisk baggrund og grundholdning

Den psykologiske forståelsesramme bag vores arbejde er den humanistiske psykologi, hvor mennesket betragtes som et socialt individ, der til enhver tid vil søge at udvikle sine iboende evner og ressourcer gennem sit samspil med omgivelserne, først og fremmest andre mennesker.

Til forståelse af barnets identitetsudvikling bruger vi objekt-

relationsteoriene, idet disse netop understreger relationernes nødvendighed for at udvikle stabile og velfbalancerede personligheder. Set i objektrelationsteoretisk forstand er det klart, at omsorgen og respekten for det lille barn helt fra starten af dets liv er afgørende for udviklingen af barnets evne til senere hen at tage vare på sig selv.

Barnets udvikling

Barnets første store udviklingsopgave er at afgrænse og udvikle sig selv i forhold til omgivelserne, først og fremmest den primære omsorgsperson. Relationen til den primære omsorgsperson er afgørende for, hvordan barnets selvfølelse bliver dannet, idet barnet vil opleve omsorgspersonens følelser og adfærd som reaktioner på det selv. Det vil sige, at jo mere omsorg og accept, barnet bliver mødt med, des bedre vil det kunne udvikle og tro på sine iboende potentialer, mens omvendt – jo mere afvisning og smerte, barnet oplever, des mere mistrøstigt og selvfordreende vil det udvikle sig. De første år af barnets liv er således en vældig følsom periode i dets selvudvikling.

Den næste, specielt følsomme periode for barnets selvstændighedsudvikling er puberteten, hvor barnet mere radikalt skal løsrive sig fra sine forældre for at starte udviklingen af sin voksne personlighed. Her er det vigtigt, at forældrenes forhold til barnet er varmt, men at der er klare grænser mellem individerne og generationerne i familien, ellers bliver det for kompliceret for barnets ufærdige voksen-jeg at finde mod til at løsrive sig reelt. Altså – jo tættere og klarere et forhold, der er mellem forældre og pubertetsbørn, des bedre mulighed har barnet for at løsrive sig og ændre sit forhold til forældrene, mens omvendt – jo mere distance, der præger forholdet til forældrene, des større frygt vil barnet nære for helt at miste forældrene, hvis det løsriver sig.

I behandlingsarbejdet bygger vi på en kombination af en psykodynamisk og en systemisk tilgang til problemstillingen. Den systemiske tilgang hviler på et psykoanalytisk grundlag,

og vi bruger i alle tilfælde positiv reformulering som den bærende terapeutiske indfaldsvinkel. Det giver os mulighed for hele tiden at se det konstruktive potentiale i det, klienten siger og foretager sig, og delagtiggøre ham i denne indsigt, så han får mulighed for at vælge at bruge sit potentielle konstruktivt.

Den positive reformulering afspejler samtidig vores grundlæggende holdning til klienterne.

I arbejdet med de seksuelt krænkende drenge benytter vi os desuden af kognitive og adfærdsterapeutiske metoder.

Både seksuelt misbrugte og seksuelt krænkende drenge har behov for behandling i form af gruppeterapi og/eller individuel terapi, og der er desuden brug for familieterapi såvel til ofrenes som krænkerens familier.

Behandlingstilbuddet må tilpasses behovene i de enkelte tilfælde, og tage udgangspunkt i de symptomer og mønstre, der karakteriserer problemerne i forbindelse med seksuelle overgreb.

Tabuer

I mange af sagerne bliver vi konfronteret med incest-tabuet. Dette synes at være universelt og betragtes i mange natursamfund som indstiftet af en guddommelig orden. Det betyder, at den, som overtræder incesttabuet ikke længere er at betragte som et menneske, men forstødes af samfundet. Dette kan give os et billede af, hvor stærke kræfter, incesttabuet binder, og hvor afmægtige, mennesker har følt sig over for disse kræfter.

Universaliteten i incesttabuet fortæller os også, at incest altid er forekommet alle steder.

Ifølge Jung er incesttabuet aflejret i det kollektivt ubevidste og som sådan ikke almindeligvis tilgængeligt for os i det daglige. I det øjeblik, incest finder sted, må vi formode, at incesttabuet i det kollektivt ubevidste, bliver aktiveret.

Når incest bliver afsjølret vil det anfægte de dybe, kollektivt ubevidste aflejringer af incesttabuet i os, således at alle – både

dem, der er involveret i selve incesten og dem, der skal varetage behandlingen – bliver berørt og dybt påvirket af det.

Incesttabuet kan også ses som en måde, hvorved mennesket hæver sig op over det dyriske niveau i seksualiteten, hvor drifterne alene råder. Mennesket er ikke i drifternes vold, men i stand til at kanalisere drifterne på en socialt acceptabel og accepteret måde.

Det er kendt fra terapeutisk arbejde med mennesker uden incest-problematik, at fantasier, tanker og natlige drømme om seksuelle forhold mellem børn og forældre hyppigt optræder. Vi må anse det for at være alment og normalt, at mennesker har incestuøse fantasier og drømme uden at udleve dem i praksis. Incesttabuet omfatter ikke drømme og fantasier, men faktisk forekommende seksuelle aktiviteter.

Incesttabuet findes afspejlet i de „almindelige“ moralbegreber, og derfor må vi som behandlere tage vore egne holdninger op til revision. Det er nødvendigt, at behandlere, der arbejder med incestfamilier, krænker og/eller ofre, også arbejder alvorligt med deres eget forhold til incesttabuet og til den faktiske forekomst af incest. Dette er et vanskeligt og vokerende arbejde, hvilket kan tænkes at være en del af forklaringen på, at mange behandlere har været tilbageholdende med at behandle krænkeren. En anden baggrund for dette kan formodes at være risikoen for som behandler at blive identificeret med sin klientgruppe.

DEL I
Teoretisk udgangspunkt

Seksuel udvikling og seksuelle overgreb

I arbejdet med seksuelle overgreb på børn er det vigtigt at skelne mellem almindelig udviklingsbettinget seksuel nygerighed og leg og så børns seksuelle overgreb på andre børn. For at illustrere denne forskel vil vi i korte træk gennemgå børns almindelige seksuelle udvikling.

Kønsforskelle i udviklingen

Siden begyndelsen af 1970'erne er der på mange niveauer arbejdet bevidst og målrettet på at skabe ligestilling mellem kønnene, og derved er mange grænser for kønsspecifik opførsel og tankegang blevet nedbrudt. Rammerne for, hvad drenge og piger „kan“, er betydeligt videre end før, og vi ved mere om alsidigheden i kønnenes udviklingsmuligheder.

Ligestilling og ligeværdighed mellem kønnene skal dog ikke forveksles med ensartethed. „Den lille forskel“, der har haft så stor betydning for individets muligheder, eksisterer stadig, både som biologisk realitet, som psykologisk karakteristikum og som socialt fænomen. Der findes f.eks. stadigvæk mange elementer i voksnens omgang med selv helt små børn, som styrker drengene til at blive „rigtige mandfolk“, dvs. stærke, modige, uholdende ... og pigerne til at blive „rigtige damer“, dvs. søde, indfølende, flittige ...

Måske bunder dette i, at der findes biologisk grundede kønsforskelle dybt i psyken, som manifesterer sig selv hos ganske små børn, og animerer voksne til at reagere forskelligt på

hvh. piger og drenge (Zlotnik, 1991) – i hvert fald ser vi tendensen hos børnene som karakteristiske forskelle på pigers og drenges reaktioner i forskellige situationer – f.eks. når de bliver seksuelt misbrugt.

Gideon Zlotnik ser klart disse forskelle grundet i biologien. I det øjeblik, befrugtningen sker, er barnets genetiske materiale lagt, bl.a. er kønnene bestemt.

I starten af graviditeten udvikles drenge- og pigefostre ens, men omkring den 60. dag begynder drengefosteret at producere mandlige kønshormoner. Pigerne begynder først at producere kønshormon i puberteten.

Drengefosterets produktion af mandlige kønshormoner påvirker kønsorganernes udvikling og også organisationen af hjernen. Tilstedeværelsen af de mandlige kønshormoner i drengefosteret undertrykker udviklingen af venstre hjernehalvdel, hvilket kan forklare, at drenge gennemgående er langsommere i udvikling end piger. Pigefostres hjerner udvikles symmetrisk. Zlotnik betragter disse forudsætninger som baggrund for den større skrøbelighed hos drenge- end pigebørn – større sygelighed og dødelighed, flere fysiske defekter, flere fejludviklinger, flere autister.

Kønsmæssige funktioner

Man kan forestille sig, at mænds og kvinders forskellige funktion i forbindelse med formeringen og den primære omsorg for afkommet hænger sammen med en kønsspecifik favorisering af de egenskaber, der bedst tjener arten. Kvinderne vil således bedst kunne løse deres opgave med at bære, føde og i den første periode nære afkommet, hvis de forholdsvis nemt kan vende deres opmærksomhed indad og tilsidesætte egne behov til fordel for afkommet. Det er afgørende for fosteret og for det nyfødte barn, at moderen har føling med dets behov og følelser. Det vil derfor være hensigtsmæssigt for arten, hvis kvinder har nemt ved at udvikle egenskaber som rummelighed, empati og udsættelse af egen behovstilfredsstillelse.

Mændenes funktion i forhold til afkommet er – biologisk

set – knapt så entydig, men i den psykologiske forståelse af barnets første selvstændighedsudvikling spiller de en vigtig rolle.

I løbet af anden halvdel af første leveår bliver barnets trang til selvstændighed så stærk, at dets behov for nærhed til moderen undertiden overskygges af dets lyst til at gå sine egne veje. Det er afgørende for barnets selvstændighedsudvikling, at moderen kan acceptere barnets skiftevis afvisning af og gentilnærming til hende. Barnets selvstændighed beror netop på vekselvirkningen mellem at gå egne, potentielt farlige veje og genforenes i tryghed med moderen, når angsten for alt det nye, store bliver for uoverkommelig.

Når barnet forlader sin mor, har det brug for at møde en anden omsorgsfuld person, som det kan knytte sig til på en ikke-symbiotisk måde. Når faderen er nærværende i barnets liv, bliver det naturligt hans opgave at udfylde den rolle.

Faderen bliver samtidig barnets garant for, at det ikke i sine forsøg på at skubbe moderen fra sig træder ud i et følelsesmæssigt og kontaktmæssigt tomrum – så skræmmende, at det vil tvinge barnet for tidligt tilbage i symbiosens tryghed.

Forholdet til faderen kan således blive barnets prototype på givende og nære forhold, der fremmer selvstændighedsudviklingen.

I forlængelse af selvstændighedsudviklingen starter også barnets kønsidentitetsudvikling, og dermed kan forældrenes kønsbestemte funktioner blive barnets billeder på „kvindeligt“ og „mandligt“.

Den psykologiske proces i denne udvikling er meget forskellig for piger og drenge. Begge køn er tæt forbundet med moderen både som fostre og i den første periodes symbiotiske kontakt. Både drenge og piger kender oprindeligt bedst „mor“, hun repræsenterer trygheden, derfor identificerer de sig med hende.

Når den lille drengs kønsidentitet skal udvikles, er han nødt til at erkende, at den del af hans personlighed, der er „han“ ikke kan bruge en „hun“ som identifikationsfigur. Han kan altså ikke bruge det, han er tryk ved som model for sin køns-

identitet, men må finde en „han“ forskellig fra „mor“. Når drengen mærker sit behov for genforening med moderen, vil hans kønsidentitet derfor være truet, og undertiden ser det ud til, at drengene netop distancerer moderen, for at fastholde kønsidentiteten.

Pigen, derimod, kan i kønsidentifikationen bruge det, hun kender, hun er jo „hun“ ligesom „mor“.

Der ligger således implicit i drengenes første oplevelser af sig selv som „han“ et element af utryghed, som giver den første kønsidentitet en vis skrøbelighed.

Disse problemstillinger afspejler sig også i børneopdragelsen:

Det er stadigvæk almindeligt, at piger støttes i deres evne til at udholde kedsomhed, at kunne udsætte eller tilsidesætte egne behov, til at udvikle emotionalitet og indadvendthed og til at rumme udefra kommende vrede og aggression, men ikke selv udtrykke vrede, til at være omsorgsfulde og pligtopfyldende, men ikke krævende.

Drenge på den anden side bliver støttet i at træne evner som selvstændighed, uafhængighed, følelsesfortrængning, udadrettethed, udholdenhed f.eks. i forhold til smerte, kontrol af sig selv og andre, målretthed og effektivitet.

I puberteten, hvor kønsidentiteten igen er central, kommer denne tendens igen tydeligt til udtryk. Pigerne er vældigt optaget af venindegruppen – at være som de andre – identiteten spejles og udvikles specielt igennem intimitet og lighed. Drenge er derimod primært optaget af, hvad de magter og af at sammenligne muskler, knallerter o.lign., drengenes identitet udvikles og spejles således mere i præstation og individualitet.

Seksualiteten

Seksualiteten som drift er aktiv i os allerede fra – eller før – fødslen, men det er almindeligt, at drenge tidligere end piger bliver opmærksom på kønsorganerne og den lystfølelse, de kan give sig selv gennem masturbation. Den nyfødte drengs

penis kan erigere både uden ydre påvirkning og som reaktion på berøring f.eks. ved vask og bleskift, og selv små babyer får muskelafspændinger – orgasmer. Indtil ca. to-års alderen synes dette at være en mere automatisk end direkte fremprovokeret foreteelse.

Samtidig med, at den lille dreng opdager sine fingre og tæer, opdager han også sin penis. I takt med, at han bliver mere bevidst om og bedre til at bruge sin krop, bliver hans masturbationer mere målrettede, og de fleste børn, som ikke bliver forstyrret, vil regelmæssigt masturbere sig selv til en orgasme. Piger er ofte længere tid om at opdage denne mulighed, fordi deres kønsorganer er mindre fremtrædende.

Seksuelle lege

I 2-3 års alderen begynder børn almindeligvis at interessere sig for forskellen mellem piger og drenge og udforske hinandens kroppe med en intens nysgerrighed. Hvis de får lov at have denne udforskning i fred, vil den i løbet af børneårene udvikle sig til gensidig eksperimenteren med, hvor det føles rart at røre og blive rørt ved. Alle de muligheder, som to børnekroppe indeholder, vil blive udforsket.

Den amerikanske seksualforsker, John Money (1986), anser det for biologisk betinget, at børnene almindeligvis også eksperimenterer med samlejnelignende situationer. Han hævder, at pigerne vil lægge sig på ryggen med spredte ben, og at drengene vil lægge sig oven på og øve sig på samlejebevægelser.

Når to børn af samme køn leger sammen, vil den yngste typisk lægge sig på ryggen og den ældste ovenpå. John Money mener, at hvis børn ikke bliver hindret, vil de naturligt omkring 10 års alderen forsøge sig med rigtige samlejer. I disse lege er der ikke tale om seksuelle overgreb, men om almindelig, biologisk grundet menneskelig seksuel udvikling – træning til voksenlivet.

Det afgørende ved børns erotiske lege er nysgerrigheden, gensidigheden, det kærlige. Børns kærlighedsforhold til hin-

anden kan være meget stærke. Det er naturligt for børn, at kombinere kærligheden med den alderssvarende seksualitet. Ifølge den norske psykolog, Thore Langfeldt (1986), er børns oplevelse af orgasme et lige så stærkt og kropsomfattende fænomen som voksnens; det er altså ikke tilfældet, som ofte antaget, at orgasmer først får deres styrke i puberteten. Thore Langfeldt ser en sammenhæng mellem en aktiv og tilfredsstillende seksualitet i barndommen og en velfungerende seksualitet som voksen. Han påpeger derfor også vigtigheden af, at vi lærer børn hensigtsmæssige måder at masturbere på, hvis det ikke er lykkedes dem at lære det selv eller fra andre børn.

Det er almindeligt for børn at eksperimentere seksuelt både med det andet køn og med sit eget køn. Barnet har brug for at lære både om sit eget køn og om det modsatte køn. Sexlege mellem børn af samme køn er således ikke nogen indikation på en senere homoseksuel udvikling.

Kropskontakt mellem børn og voksne

En forudsætning for, at børns seksualitet kan udfolde sig, er, at de har fået tilstrækkelig kropskontakt fra de voksne. Det er den følelsesmæssige, tætte og varme kropskontakt, som vækker barnets egne sensuelle følelser. De erogene zoner må også omfattes af den almindelige kropskontakt fra de voksne, for at barnet kan udvikle sin bevidsthed om og glæde over sin krop.

Når kropskontakt skaber misforståelser

Det er ofte forvirrende for forældre, når børn – specielt i 3-5 års alderen – omfatter dem med en stærk sensual/sexuel interesse og kærlighed. Det er imidlertid vigtigt at huske, at barnets seksualitet jo er på et helt andet udviklingsstrin end den voksnens, og at det altså *ikke* er sex fra de voksne, barnet har brug for eller beder om. Barnet har brug for en positiv spejling af dets *evne til at føle* stærke kærlige og seksuelle følelser, og for gensidig kærlighed – ikke for seksuel tilfredsstillelse

igennem den voksne.

I puberteten søger den unge igen at spejle sig selv og sine nye seksuelle identitet i 'forælderen' af modsat køn. Atter er det vigtigt, at den voksne hverken reagerer seksuelt eller afvisende på den unges semi-flirtende adfærd, men at den voksne på en varm og kærlig måde lader den unge forstå, hvilken dejlig mand eller kvinde, man synes han eller hun er ved at udvikle sig til.

Netop disse to perioder er vigtige selvstændighedsfaser i barnets udvikling. En direkte seksualisering af kontakten mellem forældrene og barnet/den unge i disse periode vil hindre barnet i at løsrive sig og i stedet fastholde det på det stadium, som det netop skal videre fra. De traumer, der kan opstå af en sådan kontakt, vil selvsagt være anderledes for den 4-årige end for den 16-årige.

Mange forældre oplever de følelser, som den tætte kropskontakt med deres børn vækker i dem selv, som seksuelle – eller „næsten“ seksuelle. Det er vigtigt, at den voksne hverken bliver bange for disse følelser eller foranlediges til at tro, at de reflekterer et seksuelt behov fra barnets side. Det første vil nemt føre til, at den voksne trækker sig tilbage fra den kropslige kontakt, hvilket barnet kan opleve som udtryk for, at der er noget forkert i dets behov for fysisk kontakt eller som udtryk for, at det har gjort noget forkert. Det andet kan lede til et seksuelt overgreb på barnet.

Konkluderende kan man altså sige, at det ikke er selve tilstedeværelse af en erotisk komponent i den fysiske kontakt mellem børn og forældre/voksne, der afgør, om der er tale om et seksuelt overgreb. Det afgørende er, at den voksne ikke går ind i en direkte seksuel kontakt med barnet.

Når kropskontakt styrker barnet

Den voksnens opmærksomhed omkring seksuelle overgreb på børn har desværre sine steder skærpet voksnens mistænksomhed både over for børns naturlige seksuelle lege og over for voksnens kropslige kontakt med deres børn. Det er i særde-

leshed trist at se fædres angst for at give deres pigebørn den tætte kropslige kontakt, som børnene har brug for.

Børns frihed til at udforske deres seksualitet og til at udvikle et tæt og kropsligt forhold til forældrene af begge køn, er netop forebyggende for seksuelle overgreb, fordi det vil lære børnene at kræve respekt om deres krop.

Børn er fra fødslen meget forskellige, både kropsligt og hvad angår temperament, talent, energi og tilpasningsevne. Det er derfor vigtigt at opfatte nærværende afsnit som udtryk for tendenser, og ikke som billede på konkrete udviklingsforløb. Såvel drenge- som pigebørn har træk, der tendentielt tilskrives begge køn, og det er det enkelte barns konkrete livsforløb, der afgør, hvilke træk, der bliver dominerende i hans eller hendes personlighed.

Seksuelle overgreb mellem børn

Undertiden er det vanskeligt at bedømme, om en seksuel aktivitet mellem to børn er udtryk for deres gensidige seksuelle leg, eller der er tale om et seksuelt overgreb, begået af det ene barn mod det andet.

Det er som regel ukompliceret at konstatere seksuelle overgreb, når aldersforskellen mellem de involverede børn er stor. En tommelfingerregel er, at en aldersforskel på 4 år er for stor til, at man umiddelbart kan regne seksualiteten for gensidig. Selv når et mindre barn frivilligt indlader sig i den seksuelle aktivitet, kan der være tale om et overgreb, idet det sagtens kan tænkes, at det lille barn accepterer aktiviteten af nysgerrighed, manglende viden om, hvad der skal foregå eller ud fra et ønske om at være med blandt de store.

Det er let nok at rubricere det som seksuelt overgreb, hvis det ene barn har brugt trusler eller magt over for det andet for at gennemføre den seksuelle aktivitet. Det kan dog være vældig vanskeligt at afgøre, om et seksuelt samvær mellem to børn af samme alder er gensidigt. I sådanne tilfælde er det afgørende ikke, om man kan udpege det ene barn som kræn-

ker og det andet som offer; men hvis et af børnene giver udtryk for ubehag eller angst i forhold til den seksuelle aktivitet, er det vigtigt at hjælpe børnene med at lære, hvordan de kan lege reelt gensidige seksuelle lege. Og hvis der er stor forskel i magtforholdet, selv om børnene er jævnaldrende – f.eks. i fysisk styrke, intelligens, modenhed, eller viden – må man undersøge, om der er tale om overgreb.

Når man skal vurdere, om der i et givet seksuelt samvær mellem børn er tale om overgreb, kan man f.eks. tage udgangspunkt i:

1. Hvordan er magtforholdet mellem børnene?
2. Er der rent faktisk brugt magt eller trusler fra nogen af børnene for at gennemføre det seksuelle samvær?
3. Fremtræder der ritualistiske, sadistiske elementer i det seksuelle samvær?
4. Er der krav fra nogen af børnene om, at det seksuelle samvær skal hemmeligholdes?
5. Hvordan står de seksuelle handlinger i forhold til børnenes alder?

En stor del af de seksuelle overgreb, der begås af børn/unge, foregår mellem søskende. Når børnene bor i samme familie, er det dels nemt for krænkeren at fortsætte med at begå seksuelle overgreb – offeret er jo hele tiden inden for rækkevidde – og dels er det vanskeligere for offeret at sige fra eller slippe uden om overgrebene – krænkeren bor i samme hus, og offeret er ofte afhængig af ham.

Det er dog vigtigt også at understrege, at selv om intensiv seksuel kontakt mellem søskende juridisk set er incest, er der *ikke nødvendigvis* tale om et seksuelt overgreb. Man må igen se på både indholdet i den seksuelle aktivitet og relationen mellem børnene, for at afgøre, om der er tale om gensidig leg eller overgreb.

Træk af barnets personlighedsudvikling

Vi var i kapitel 1 og 2 kort inde på de objektrelationsteoretiske tanker om og forklaringer på barnets første afgørende udviklingstrin.

I relation til behandlingen af seksuelle ofre og krænkere, er det relevant at se på udviklingen af selv- og objektkonstans, som er en forudsætning for selvstændighedsudviklingen. Det er vigtigt i den forbindelse at se på, hvordan barnets bevidsthed om sig selv og sine følelser udvikles og hvilke forudsætninger, der skal være til stede, for at barnets evne til følelsesmæssig udveksling med andre mennesker, kan udvikles. Vi vil i det følgende forsøge at illustrere denne udvikling i en stærkt forenklet form, idet vi beskriver den primært ud fra den tidlige mor-barn dyade.

Det er ikke nødvendigvis barnets biologiske mor, der optræder som „mor“ i det virkelige liv, men for nemheds skyld opererer vi i denne gennemgang med „mor“ som begreb for den person, barnet etablerer symbiose med fra fødslen, altså barnets primære omsorgsperson.

For ikke at komme til at puste liv i de gamle myter om, at moderen alene er ansvarlig for børnenes personlighedsstruktur, vil vi understrege, at netop balancen mellem faderens og moderens (de primære omsorgspersoners) samspil med hinanden og med barnet skaber betingelserne for, om barnets personlighedsudvikling lykkes eller forstyrres. Der er talrige tilfælde, hvor en følelsesmæssigt engageret far har overtaget etableringen af et symbiotisk forhold med spædbørn, hvor moderen har været ude af stand til det på grund af psykiske forstyrrelser eller sygdom.

Udviklingen af selv- og objektkonstans

Når et barn bliver født, ophæves dets biologiske symbiose med moderen, barnet skal selv trække vejret, indtage sin føde og udskille affaldet gennem sin egen krop. Men barnet har endnu ingen bevidsthed om sig selv som et ene-stående individ, det er i psykologisk forstand symbiotisk knyttet til moderen. Barnets „opfattelse af sig selv“ synes at være noget i retning af, at mor-barn enheden (morogmig) er hele verden.

I løbet af det første halve års tid efter fødslen ændres denne opfattelse, idet barnet erfarer, både at „morogmig“ i virkeligheden er mor og mig, samt at der findes mange andre personer og ting i verden.

Selvstændighedsudviklingen accelererer stærkt, når barnet ved egen hjælp kan bevæge sig væk fra „mor“. Hvis denne udvikling ikke forstyrres, vil barnet omkring 3 års alderen have udviklet selv- og objektkonstans, dvs. en erkendelse af sig selv som et individ afgrænset fra andre og af, at ting og personer i omgivelserne er konstant eksisterende. Denne erkendelse oparbejder barnet primært gennem sit forhold til morfiguren, altså den, barnet som nyfødt har etableret et symbiotisk forhold til.

Når barnet oplever, at „mor“ undertiden ikke er til stede, lægges grunden til dets opfattelse af „mor“ og „mig“ som adskilte individer.

Når barnet oplever, at „mor“ tilfredsstillere dets behov, dannes der i barnets bevidsthed et indre billede af „den gode mor“. Tilsvarende opstår et negativt ladet billede, som vi kalder „den onde mor“ i de situationer, hvor barnets behov frustreres. Disse indre billeder er det, der i objektrelationsteoriene kaldes objektpræsentationer, og de optræder uafhængigt af hinanden i det lille barns bevidsthed.

De første objektpræsentationer er karakteriseret ved, at objektet bliver forbundet med den følelse, der dominerer i situationen.

Samtidig med, at barnet begynder at finde ud af, at „mor“ er adskilt fra „mig“, begynder også dets selvbevidsthed at ud-

krystalliseres. Barnet oplever, at det selv kan fremkalde reaktioner fra omgivelserne, f.eks. fra „mor“, og det opdager, at det sommetider får rare, positive reaktioner fra „mor“ og andre gange ubehagelige, negative reaktioner. I lighed med dannelsen af objektrepræsentationer dannes da indre billeder af barnet selv, selvrepræsentationer, og i lighed med objektrepræsentationerne er også disse første selvrepræsentationer karakteriseret ved at være hæftet på barnets følelsesmæssige oplevelse. Man kan forestille sig selvrepræsentationerne opdelt i tilsvarende „gode“ og „onde“ repræsentationer som tilfældet var med objektrepræsentationerne: „det gode barn“, der får mor til at gøre rare ting, og „det onde barn“, der får mor til at gøre ubehagelige ting.

Barnets jeg er endnu ikke udviklet, men selv- og objektrepræsentationerne er så at sige de følelsesfyldte og følelsesbundne jeg-tilstande, som danner udgangspunkt for udviklingen af et jeg.

Når barnet har løst den udviklingsmæssige opgave at integrere de „gode“ og „onde“ repræsentationer uafhængigt af den følelsesmæssige oplevelse, har det udviklet objektkonstans. Opgaven består altså i at integrere „den gode mor“ og „den onde mor“ til billedet af én „mor“, der sommetider er glad og rar at være sammen med, og til andre tider vred og ubehagelig at være sammen med. Ligeledes skal barnet integrere selvrepræsentationerne til billedet af ét selv, der sommetider er et glad og imødekommende barn, andre gange et vredt og „uuartigt“ barn.

Det er en forudsætning for denne udvikling, at de positive repræsentationer er dominerende i barnets oplevelse. „Det gode“ må optræde hyppigt og regelmæssigt, så barnet erfarer, at „den gode mor“ optræder som basis i livet uafhængigt af barnets egen indsats. Denne erfaring gør det muligt for barnet at integrere objektrepræsentationerne af „den gode mor“ og „den onde mor“ til én repræsentation, nemlig billedet af „mor, som altovervejende holder af mig, men sommetider bliver vred“.

Når negative objektrepræsentationer dominerer, ser det

derimod ud til, at barnet ikke kan løsrive sig fra den tidlige opfattelse af objekterne som knyttet til følelserne, og det er således ikke i stand til at foretage integrationen. Det vil sige, at hvis udviklingsforløbet bliver forstyrret i denne periode af om-sorgssvigt, misbrug, mishandling eller generel misbilligelse af barnet fra moderens side, vil barnets endnu ufærdige jeg ikke magte at integrere disse elementer i oplevelsen til konsistente, nuancerede repræsentationer i jeg'et. Det vil blive fikseret i den tidlige adskillelse mellem „godt“ og „ondt“. I denne situation, hvor barnet ikke oplever den nødvendige beskyttelse fra omgivelserne, bliver det nødt til selv at finde en måde at beskytte sit nye, ufærdige og derfor skrøbelige jeg og selvbillede mod alt det „onde“, det oplever og forventer at opleve. Barnet vil typisk bygge „det onde“ (misbrug, mishandling, svigt, afvisning ...) ind i sig selv som en del af verdensordenen. Hermed bliver „ondt“ og „godt“ fordelt på en for barnets forsvarssystem håndterlig måde efter følgende logik: Jeg er afhængig af „mor“, så „mor“ er nødt til at være „god“; når „mor“ gør „onde“ ting, er det fordi, „jeg“ er „ond“ – når „jeg“ er som „mor“ vil have det, er „jeg“ „god“. På denne måde forbliver følelserne forbundet med objektet – ja, bliver endog definitioner for repræsentationerne i barnet og dermed afgørende for dets personlighedsudvikling og selvopfattelse: Barnets oprindelige, sunde psykiske kerne, som bl.a. rummer selvstændighedstrangen, fornægtes for at gøre det muligt for barnet at prioritere at blive sådan, som det tror, „mor“ ønsker, at det skal være. Barnet udvikler et „falsk selv“, der dels afspejler omgivelsernes ønsker og behov og dels hindrer barnet i at mærke de svigt, der smerter dybest inde.

Prisen for at opretholde den trygge forestilling om „den gode mor“ er således fornægtelse af „den onde mor“ og spiltelse i barnet mellem „det gode barn“ og „det onde barn“.

En alvorlig konsekvens for barnet, når udviklingen af objektkonstans mislykkes, er, at også selvstændighedsudviklingen bliver forstyrret. Når barnet er afhængig af „mor“'s billigelse af sine handlinger for at vide, om de er „gode“, må det holde sig i nærheden af hende og altså ikke risikere at forlade

„mor“, som det skal for at udvikle sin selvstændighed. Gentilnærmelesfasens naturlige konflikter omkring at gå egne veje kontra søge tryghed hos „mor“ opstår ikke, barnet går og kommer, som „mor“ ønsker det – eller som barnet mener, „mor“ ønsker det.

Vores fremstilling her af problematikken omkring de tidlige følelsesmæssige forstyrrelser er stærkt forenklet. I det almindelige liv er forholdet mellem „den gode mor“ og „den onde mor“ og det „gode barn“ og det „onde barn“ i den enkelte mor-barn relation mere kompliceret end som så.

Det er bl.a. kompliceret, fordi „den onde mor“ kan være „ond“ dels ved, at hun afviser visse af barnets karaktertræk eller reaktionsmåder igennem kulde eller direkte misbrug og dels ved, at hun i visse situationer på en kærlighedsfuld måde bruger barnet til tilfredsstillelse af sine egne behov uden at tilgodese barnets behov. I og med, at barnet har fornægtet sig selv for at blive som „mor“ ønsker det, vil barnet opleve – selv om det ikke reelt forholder sig sådan – at dets behov tilfredsstilles sammen med moderens.

Disse to forskellige typer af overgreb sætter hver sin type af dynamik i gang i barnet: Når moderen aktivt og tilsyneladende kærligt bruger barnet til at opleve egen behovstilfredsstillelse igennem (og derved gør barnets behov identiske med sine egne), forhindres barnet i at lære at føle og genkende sine egne behov. Barnet udvikler det, Alice Miller kalder en klassisk narcissistisk personlighed (Alice Miller, 1979).

Denne personlighedstype ser vi ofte hos ofre for seksuelle overgreb, jvf. kapitel 4.

Når moderen derimod afviser barnet med kulde eller forøver direkte overgreb på barnet, fremmes tendensen til, at barnet vil udvikle f.eks. en skizoid personlighed, eller anti-social personlighed. Barnet oplever det som farligt at føle egne behov, idet det oplever sine egne behov som baggrunden for moderens afvisning, kulde og overgreb. Barnet frygter derfor, at følelsen af egne behov afstedkommer fornyet afvisning eller overgreb – eller en tilbagevendende til en symbiotisk enhed, hvor det nyundne jeg fuldstændig må opgives.

Denne personlighedstype møder vi typisk hos seksuelle krænkere.

Det er desuden vigtigt at huske, at barnets udvikling i de første år også omfatter mange andre områder og funktioner end det følelsesmæssige. Barnet kan udvikle sig motorisk, sprogligt og intellektuelt, også når den følelsesmæssige udvikling bliver forstyrret. Der udvikles således mange funktioner, som sætter barnet i stand til at overleve og fungere på trods af følelsesmæssige skader. Mange af disse børn kan således også senere i livet i mange tilfælde godt fungere problemfrit, så længe det, de beskæftiger sig med, ikke kræver, at de indgår i dyb kontakt med sig selv eller andre mennesker (jvf. f.eks. A. Miller, 1979, J. Masterson, 1988, A. Evang, 1986).

Betydningen af en vellykket tidlig følelsesmæssig udvikling viser sig primært, når man beskæftiger sig med forhold omkring personens selvillid og tillid til andre. Den er således en forudsætning for, at barnet også på længere sigt kan udvikle sine evne til at opnå en reel kontakt og intimitet med sig selv og med andre mennesker. Relationen mellem offer- og krænkersonlighedsstrukturer (jvf. kap. 4) er ofte eksempel på, hvordan personer, hvis tidlige udvikling blev forstyrret, forsøger at opnå kontakt, men bliver forstyrret af deres umodne, følelsesfyldte og følelsesbundne selv- og objektrepræsentationer, således at kontakten kun kan føles reel, hvis den ene tager rollen som krænkere, og den anden tager rollen som offer.

I og med at denne fremstilling af den tidlige følelsesmæssige udvikling er så forenklet, kan man ikke overføre disse generaliserede tanker direkte til det kliniske arbejde. De unges personligheder og problemstillinger bestemmes af mange andre faktorer end de her nævnte, f.eks. har vi her end ikke berørt faderens rolle i børnenes udvikling.

Udviklingen af de primitive forsvarsmekanismer

En del af den psykiske udvikling hos os mennesker er udviklingen af vores psykiske forsvar. Det har til formål at be-

skytte os imod belastende, psykiske påvirkninger, således at vi kan fungere, overleve på trods af usikkerhed, ulykker, mis-handlinger eller andre (livs)truende forhold. De psykiske forsvarsmechanismer sørger for på forskellig måde at holde de ubærlige følelser, oplevelser og erindringer væk fra bevidstheden. Vores forsvar beskytter os altså ikke reelt mod ydre fare, men mod erindringerne om dem. Det psykiske forsvar tager form efter de hændelser, der har nødvendiggjort dem hos det enkelte menneske, men alligevel ser man visse mekanismer gå igen. Hvilke mekanismer, et menneske har mulighed for at udvikle som forsvar, afhænger af personens alder og udviklingsstrin og erfaringsbaggrund på det tidspunkt, hvor mekanismen opstår.

De psykiske forsvarsmechanismer begynder at udvikle sig så snart det lille barn er i stand til at føle sig truet. Det vil sige, at allerede når barnet begynder at opleve adskillelsen fra „mor“ er forudsætningerne til stede for, at de første forsvarsmechanismer kan begynde at udvikle sig. Barnet har ikke i egentlig forstand noget jeg endnu, men en slags selvopfattelse via de tidligere omtalte følelsesfyldte og følelsesbundne jegtilstande, som barnet oplever, når dets behov bliver tilfredsstillet eller frustreret. Det, de psykiske forsvarsmechanismer skal beskytte, er således noget meget skrøbeligt og ufærdigt, og derfor må disse forsvarsmechanismer kunne omslutte dette skrøbelige, spæde jeg vældig effektivt og stærkt. Forsvaret bygger på personens erfaringer, men det lille barn har ikke ret mange erfaringer – derfor bliver forsvaret ret primitivt i sin opbygning.

Når vi bruger udtrykket „primitiv“ om de tidlige forsvarsmechanismer, hentyder vi til, at det er forsvarsmechanismer, som kan anvendes af et endog svært fragmenteret eller ufuldstændigt udviklet jeg. Disse forsvarsmechanismer træder da også typisk i kraft ved svære psykiske forstyrrelser og psykotiske tilstande.

Alle børn udvikler i et vist omfang tidlige forsvarsmechanismer, fordi alle børn oplever frustrationer, der kan virke truende på dem. For de børn, der oplever „den gode mor“ som dominerende, vil de tidlige forsvarsmechanismer tjene deres

formål: at beskytte barnets bevidsthed mod belastninger og derved fremme barnets udvikling. Anderledes forholder det sig, hvis barnet lever under utrygge forhold, altså mest oplever „den onde mor“. Når barnet ikke føler sig beskyttet af „den gode mor“, tvinges det til at udvikle et permanent forsvarsberedskab, og kan da kun danne dette forsvar med de primitive, bastante mekanismer, det nu engang har til sin rådighed. Den uheldige konsekvens af dette for barnets udvikling er, at personligheden bliver hæmmet i sin udfoldelse, når den hele tiden føler sig tilskyndet til forsvar mod omgivelserne.

Det er altså barnets tryghed og samspil i de nære omgivelser, der afgør, hvorvidt dets tidlige forsvarsmechanismer bliver en hjælp i udviklingen, eller om de tværtimod bliver en hæmsko.

Når barnet tvinges til at udvikle et tidligt, permanent forsvar, vanskeliggøres udviklingen af senere, mere nuancerede og fleksible forsvarsmechanismer, fordi de primitive forsvarsmechanismer med deres „råstyrke“ ikke åbner for større fleksibilitet i personligheden. Disse børn må da også bruge de primitive forsvarsmechanismer senere i livet, hvilket kan medføre en del konflikter på grund af den rigide måde, de ofte kommer til at opføre sig på.

De fleste større børn og voksne anvender mere modne forsvarsmechanismer i det daglige, men bliver man udsat for ekstreme oplevelser, f.eks. livstruende situationer eller choktilstande, f.eks. seksuelle overgreb, vil man almindeligvis iværksætte de primitive forsvarsmechanismer. Dette skyldes formentlig, at de modne forsvarsmechanismer ikke er tilstrækkelige som forsvar mod disintegration af jeg'et.

Man kan således se „valget“ af forsvarstype som udtryk for i hvor høj grad personen føler den givne situation truende for sit jeg.

Det er vigtigt at huske, at forsvarsmechanismerne ikke anvendes bevidst, men aktiveres ubevidst i barnet, når en situation eller erindring virker truende. Det er altså ikke et manipulerende forsvar barnet trækker frem for at undgå ubehagelige konsekvenser eller ansvarlighed.

Vi vil præsentere de primitive forsvarsmekanismer, vi især møder hos vore klienter i arbejdet med seksuelle overgreb:

1. Benægten
2. Splitting
3. Primitiv idealisering
4. Omnipotens
5. Devaluering
6. Projektiv identifikation

Benægten

Benægten (eller benægtelse) er tilsyneladende den allertidligste af de psykiske forsvarsmekanismer. Den udspringer af den bevidsthed, barnet har som helt spæd, hvor det endnu ikke har udviklet objektkonstans, og derfor – antager vi – har den opfattelse, at alt, hvad der ikke i det givne øjeblik optræder i dets egne tanker eller sanser, ikke eksisterer. Når det, hvis eksistens således benægtes, er ubehagelige og truende hændelser, virker denne måde at forstå „verden“ på som psykisk forsvar i barnet.

Som forsvarsmekanisme giver benægtelsen beskyttelse mod erkendelsen af en umulig virkelighed, og samtidig er „logikken“ i benægtelsen en forudsætning for udviklingen af de øvrige primitive forsvarsmekanismer.

Senere viser benægten sig som forsvar dels i relation til faktiske hændelser, dels i forhold til visse elementer, f.eks. følelserne i forbindelse med hændelserne. Det betyder, at personen bagefter reelt ikke husker eller ved, at han f.eks. har krænket et andet menneske seksuelt, eller at han – hvis han husker selve hændelsen – føler, at ingen forstår, at han ikke mente noget ondt med det.

Benægten forekommer så at sige altid i forbindelse med seksuelle overgreb, både hos krænkeren og ofre, jvf. kapitel 4.

Splitting

Splitting udspringer ligesom benægten af barnets bevidsthedstilstand før selv- og objektkonstans er udviklet, nemlig fra det trin i udviklingen, hvor repræsentationerne forbindes med den dominerende følelse i situationen.

Splitting vil sige, at modsatrettede følelsesfyldte jeg-tilstande holdes adskilt, jvf. forrige afsnit om „den gode mor“ og „den onde mor“.

Splitting er et udviklingsfænomen, der skaber en slags struktur i verden og således hjælper det uerfarne barn med at orientere sig i sin „verden“. Når denne mekanisme bliver brugt til at holde uønskede følelser eller erindringer væk fra bevidstheden, er splittingen blevet en del af barnets psykiske forsvar. Splitting som forsvarsmekanisme kan således siges at være udtryk for enten en fiksering i eller en regrediering til den udviklingsfase, hvor fænomenet hører hjemme, splittingen er udtryk for manglende objekt-konstans.

Den, der splitter, opfatter sig selv som enten „god“ eller „ond“ – aldrig begge dele på en gang. Personens opfattelse kan skifte fra situation til situation eller over tid, således at vedkommende opfatter sig selv som „god“ i visse sammenhænge, „ond“ i andre.

En person, der anvender splitting, ser sine medmennesker som enten absolut „gode“ eller absolut „onde“. Opfattelsen kan dog sagtens skifte fra tid til anden i forhold til det samme menneske, undertiden i løbet af få øjeblikke.

I arbejdet med børn og unge oplever man ofte de unges forsvar i form af splitting: Den samme pædagog eller lærer kan anses for absolut „god“ om mandagen og absolut „ond“ om tirsdagen – og så atter igen om onsdagen som „god“. Det er typisk for splitting-mekanismen, at i det øjeblik den unge oplever pædagogen som „god“, er alt glemt om, at den unge nogensinde har oplevet den samme pædagog som „ond“.

De tre følgende primitive forsvarsmekanismer bygger på splitting, de er en slags videreudvikling eller nuancering af splittingen.

Når f.eks. splittingen forekommer på den led, at den unge tildeler pædagogen Jytte alle gode egenskaber, og pædagogen Bente alle dårlige, er der tale om primitiv idealisering.

Primitiv idealisering

Den pædagog eller terapeut, som har fået tildelt de „gode“ egenskaber i splittingen, bliver idealiseret til at være den rene engel. Den unge har helt urealistiske forventninger til pædagogen eller terapeuten om altid at blive elsket af vedkommende, altid at blive rummet, altid at være den eneste ene for den pædagog eller terapeut. Klienten kan bruge udtryk som: „Du er den eneste, der har forstået mig“ – „Du er en engel i mit liv“ – „Uden dig havde jeg aldrig overlevet“.

Da ingen kan leve op til en sådan idealisering, vil man på et eller andet tidspunkt skuffe klienten med sin menneskelighed. Man kan altså som idealiseret objekt være sikker på, at man senere vil få tildelt den modsatte rolle – „en djævel, – ond og uforstående“.

Omnipotens

Omnipotens refererer til en oplevelse af – i kortere eller længere tid ad gangen – at være noget stort, svarende til at være ét med den almægtige og positive mor-figur, som figurerer i den aller tidligste bevidsthed (mor-barn-enheden), men som jo ikke har eksisteret i virkeligheden. Omnipotens som forsvarsmekanisme bunder i en higen efter den fortabte enhed med den almægtige „gode mor“, og forekommer, når personen via splittning tildeler sig selv rollen som almægtig.

Man kan genkende omnipotente forestillinger i udtryk som „Ingen kan røre mig!“ – „Jeg kan klare alt“ – „Mig er der ingen, der skal sige noget til“ ...

Omnipotens betyder rent sprogligt „al-kunnen“, og er et forsvar mod følelsen af afmagt.

Devaluering

Personens udgangspunkt er også her oplevelsen af almægtighed, og for at kunne opfatte sit eget reelt lille og skrøbelige jeg som almægtigt, udnævner den unge alle andre til at være små, svage, kraftløse og værdiløse personer, hvis meninger og tanker man ikke behøver at tage højtideligt eller rette sig efter.

Netop de to sidsmævnte forsvarsmekanismer forekommer ofte hos drenge, som krænker seksuelt. Undertiden ser det endog ud til, at begge mekanismer kan virke samtidigt i samme person, i de situationer, hvor vedkommende krænker seksuelt.

Projektiv identifikation

Primitiv identifikation er en om end primitiv forsvarsmekanisme, så dog langt den mest komplicerede form for splittning. Den indeholder flere led, og forudsætter tilstedeværelsen af to personer: Den, der projicerer, A, og den, der projiceres på, B.

Splittingen er i A, dvs. A mangler selv- og objektkonstans og er således karakteriseret ved at være i en umoden jeg-tilstand, hvor hans egne tanker og følelser (selvrepræsentation) ikke er klart adskilt fra det i ham, der stammer fra andre (objektrepræsentation). En jegtilstand kan således beskrives som sammensat af en *del-objektrepræsentation* og en *del-selvrepræsentation*, bundet sammen af følelsen fra den situation, hvor de sammenhørende del-repræsentationer opstod (jvf. forrige afsnit). En forudsætning for projektiv identifikation er, at A nu spalter en sammenhørende *del-objektrepræsentation* og *del-selvrepræsentation* op, og første led i den projektive identifikation er da, at A projicerer en af disse del-repræsentationer (enten *del-objektrepræsentationen* eller *del-selvrepræsentationen*) over på B.

Andet led er, at A forsøger at manipulere eller tvinge B til at opføre sig i overensstemmelse med projektionen – altså tage

projektion på sig. Når det sker, at B faktisk påtager sig projektionen, bliver det muligt for A – tredje led – at identificere sig med den oprindelige egotilstand, idet den nu er „til stede“ i situationen – ganske vist fordelt på de to personer. For at få kontrol over sin egotilstand, vil A da ved hjælp af såvel kognitiv som emotionelle midler forsøge at kontrollere B, så B „beholder“ projektionen, mens A „styret situationen“. A får dermed mulighed for – fjerde led – at opleve igennem B.

Den projektive identifikationsfunktion er således at flytte ubærlige følelser fra personens indre til en anden, som kan kontrolleres, således at følelserne kan elimineres uden at personen mister kontrollen. Hvorvidt det lykkes at gennemføre en projektiv identifikation afhænger i sidste ende af, om B accepterer at medvirke på A's præmisser.

Som behandlere bliver vi gjort til genstand for klienters forsøg på at anvende projektiv identifikation, når de f.eks. tillægger os følelser, som afspejler deres egne uhåndterlige følelser.

I samspillet med terapeuten forsøger den unge da så at sige at få et forhold til sig selv i terapeuten, idet nemlig den del af personligheden, som den unge i situationen er bevidst om „inden i“ sig selv, søger kontakt med den del af personligheden, som er projiceret over på terapeuten. Den unge er dog ikke bevidst om, at det er det, han gør eller forsøger på.

I de tilfælde, hvor det er store, generelle træk ved sig selv, klienten projicerer på terapeuten, er det som regel nemt for terapeuten at identificere sig med de pågældende følelser, og altså blive medaktør i den projektive identifikation, dvs. i klientens forsvar. Når terapeuten virkelig har nogle af de følelser, som klienten tildele ham/hende og i minespil eller ord kommer til at leve dem ud i forhold til klienten, er den projektive identifikation lykkedes for klienten.

EKSEMPEL:

Den unge klient gør sin terapeut til den engleagtige mor, som kan klare alt og altid vil være der. Når man som terapeut gerne vil føle, at man virkelig har disse vidunderlige egenskaber, iden-

tificerer man sig med projektionen – forsøger at klare alle den unges problemer, altid at være til stede, om så man skal bruge fritiden. Terapeuten i denne position vil i det hele taget gå langt ud over sine personlige og professionelle grænser for ikke at skuffe sin klient.

Det er selvsagt vigtigt, at terapeuten opdager og bryder den projektive identifikation, hvis man er blevet del af den. Det er afgørende, at terapeuten finder en konstruktiv måde at bruge dette på i terapien.

Den projektive identifikation kan med fordel f.eks. via positiv reformulering inddrages bevidst i overføringsforholdet, hvorved klienten samtidigt kan lære sit forsvar at kende og øve sig i afgrænsning i forhold til andre mennesker/terapeuten, som vi vil beskrive nærmere i afsnittet om overføring og modoverføring.

De primitive forsvarsmekanismers anvendelse

Når man arbejder med krænkerer, ser man meget hyppigt de primitive forsvarsmekanismer blive aktiveret.

En del af disse unge er på grund af tidlig grov omsorgssvigt stagneret følelsesmæssigt på det udviklingstrin, hvor den pågældende primitive forsvarsmekanisme opstod. Barnet har da ikke senere kunnet udvikle de mere nuancerede forsvarsmekanismer, men har blot de primitive forsvarsmekanismer til deres rådighed.

Andre af de unge har ganske vist videreudviklet deres forsvarsmekanismer, men oplever deres seksuelle krænkelser af andre som så voldsom en konfrontation med de „onde“ elementer i sig selv, at de regredierer til et primitivt forsvar i forbindelse med de seksuelle overgreb.

Man kan få et indtryk af, hvilken af disse baggrunde, der styrer den enkelte klient ved at undersøge hans udviklingsmæssige baggrund og mønstrene i hans familie.

Det har betydning for, hvordan man vil gribe terapien an at vide, om de primitive forsvarsmekanismer er drengens admin-

delige, primært anvendte forsvarsmekanismer, eller om han har udviklet andre, men blot ikke kan bruge dem i forbindelse med de seksuelle overgreb, han har lavet.

Den dreng, der i sin følelsesmæssige udvikling har måttet effektuere et stærkt, psykisk forsvar allerede som lille baby og derfor er blevet hæmmet i sin personlighedsudvikling, vil i det terapeutiske rum ofte optræde barsk og hård for således at holde de bløde og sårbare dele af personligheden godt beskyttede. Drengene gør dette ubevidst, netop det primitive forsvar bevirker, at de ikke selv kender de indre, sårbare dele af deres personlighed.

De drenge – på den anden side – som har udviklet et mere nuanceret forsvar, men bruger det primitive i forbindelse med de seksuelle overgreb, er ofte lettere umiddelbart at opnå kontakt med, men de kan være vanskelige at fastholde i arbejdsprocesserne. De kan give udtryk for forståelse og empati, og man fristes som terapeut nemt til at tro, at de er nået dybere i sig selv i arbejdet med de seksuelle overgreb, end tilfældet rent faktisk er. Drengenes mere nuancerede forsvar – f.eks. intellektualisering og rationalisering – træder her i kraft, og overbeviser måske terapeuten om, at drengene også vil kunne bruge deres indsigt følelsesmæssigt i forhold til deres ofre. Der skal imidlertid altid en lang, intensiv terapeutisk proces til, før dette er muligt, netop fordi følelserne har været holdt borte fra bevidstheden med de primitive forsvarsmekanismer.

Det viser sig ofte, at man i behandlingsforløb med krænkere er nødt til at vende tilbage til de samme temaer gang på gang, for at sikre sig, at man er kommet „bag om“ forsvaret på alle områder.

Ligeledes er det vigtigt i forhold til overføringen i terapien at have en fornemmelse af drengens forsvarssystem, idet overføringen og arbejdet med den er anderledes, når man arbejder med klienters primitive forsvarsmekanismer, end når man arbejder med mere modne forsvarsmekanismer.

Overføring og modoverføring

Overføring er det fænomen, at klienten tildeler terapeuten nogle egenskaber, følelser og motiver, som behandleren reelt ikke har, men som nogle vigtige personer i klientens barndom har haft.

Man kan beskrive overføring som tidligere følelsesindstillinger, følelsesbindinger og konflikter, der kommer til udtryk i nutiden, uden at personen er klar over, hvor de har deres oprindelse.

I samværet med terapeuten gentager klienten således en svær og uløst situation fra sin fortid. Overføringen åbner mulighed for, at klienten her og nu – i terapien – følelsesmæssigt, forståelsesmæssigt og adfærdsmæssigt kan genopleve og få belyst den gamle situation og derved løst op for traumat.

Terapeuten kan vide, at klienten laver en overføring, når hun/han kan se, at klientens følelser for og tanker om hende/ham ikke kan være forårsaget af noget, terapeuten har sagt eller gjort.

En almindelig måde at arbejde med overføring på er, at terapeuten gennem sin fortolkning hjælper klienten til at forstå, at visse af de følelser og tanker, klienten har i forhold til behandleren, i virkeligheden må stamme fra og afspejle relationer til vigtige personer fra klientens fortid. Dette er ofte tilstrækkeligt til, at klienten direkte kan gå i gang med at fortælle, føle, forstå og derved løse den knude, som blev skabt i barndommen i forhold til den pågældende person.

De klienter, som kan arbejde med overføring på denne måde, har en velfunderet personlighedsstruktur og et udviklet, fleksibelt og nuanceret forsvarssystem, deres problemstillinger er af neurotisk art. Disse klienter har tilstrækkelig selvfølelse til, at de f.eks. kan acceptere, at terapeuten ikke reelt er – eller kan være – deres mor eller far, og de kan da holde følelserne til mor/far adskilt fra deres følelser over for terapeuten.

Klienter, som har været udsat for tidlige svigt og/eller mishandling – fysisk, psykisk eller seksuelt – og som derfor tidligt

har måttet udvikle et effektivt psykisk forsvar, fremtræder som regel med en anden personlighedsstruktur, idet selve personligheden bliver præget af det bastante, primitive forsvar. Det betyder bl.a., at de kun vanskeligt kan holde gamle, traumatiserede følelser (erindrede følelser) adskilt fra de følelser, de udvikler til andre mennesker „nu“. Disse klienter vil derfor som regel ikke kunne godtage terapeuten's fortolkninger og konfrontationer, men kommer til at føle sig svigtet og dårligt behandlet af deres terapeut, „mor“ eller „far“. Man kan sige, at i og med, at de primitive forsvarsmekanismer overtager kommandoen, mister personen sin evne til at holde fortidige og nutidige følelser adskilt – og de erindrede følelser „vinder“ i den forstand, at disse følelsers indhold og intensitet bliver afgørende for personens oplevelse af den nutidige situation. Klienter, som er domineret af primitive forsvarsmekanismer, er således følelsesmæssigt set sartere end de neurotiske klienter, selv om de ofte virker betydeligt mere „hårdhudedé“.

Terapeuten må tage imod disse klienters overføring, acceptere, at den er der og møde klienten med en ubetinget positiv forholden sig til hele hans person. Først når terapeuten således positivt rummer hele klientens person, kan den kontakt etableres, som skal bære den terapeutiske proces. Terapeuten kan da hjælpe klienten med at afdække oprindelsen til de følelser, der ligger i overføringen, og med at udskille de erindrede følelser fra nuiden.

Modoverføring er det modsatte af overføring: terapeuten tillægger klienten følelser og egenskaber, som klienten reelt ikke har, men som tilhører vigtige personer fra terapeuten's barndom. En sådan modoverføring er skadelig – i bedste fald hæmmende – for klientens proces, hvorfor det er en vigtig opgave for terapeuten at lære sine egne følelsesmæssige „for-tidsaflejringer“ grundigt at kende og være bevidst om, hvordan de opererer i hende/ham.

A. Evang (1986) skelner mellem modoverføring i en klassisk, snæver betydning, som vi har beskrevet den ovenfor, og modoverføring i vid betydning, som omfatter alle følelsesmæssige tilkendegivelser og reaktioner fra terapeuten på klienten.

Han understreger, at følelsesmæssige reaktioner fra terapeuten, som ikke har baggrund i hendes/hans personlige fortid, men som er udtryk for en almindelig mellemmenneskelig reaktion på klientens væremåde, er relevante redskaber i den terapeutiske proces, idet det kan være en kilde til øget viden om klienten, og hvordan han virker på sine omgivelser.

Overføring, modoverføring og projektiv identifikation er processer, der ofte vil væve sig ind i hinanden i klienternes forhold til sig selv og deres medmennesker – også til terapeuten.

Vi vil komme tilbage til disse processer i kapitel 11.

Drenge som ofre og krænkere

Det kan umiddelbart være uforståeligt, at børn ikke spontant fortæller om de rædsler, de oplever, når de bliver seksuelt misbrugt, og det er da også en af baggrundene for nogle voksnes mistænksomhed over for eksistensen af seksuelle overgreb.

Fra arbejdet med børn, der bliver seksuelt misbrugt og voksne, der er blevet det i barndommen, ved vi, at børnene har mange grunde til ikke at kunne eller turde fortælle om de overgreb, de bliver udsat for.

Tilpasningsmønsteret hos seksuelt misbrugte børn

I 1983 beskrev amerikaneren Roland Summit et typisk mønster hos seksuelt misbrugte børn. Han har forsøgt at systematisere de karakteristiske træk, som blev fundet hos børn, der har været udsat for seksuelle overgreb. Han kalder dette "The Child Sexual Abuse Accommodation Syndrome". Han ser dette syndrom som et tilpasningsmønster, barnet er nødt til at udvikle for at skabe *mening* i misbruget og kunne forblive i sin familie. Han betragter barnets evne til at tilpasse sig den ubærlige situation som et udtryk for sundhed og fleksibilitet i dets personlighed. Omgivelserne vil derimod ofte opfatte tilpasningsmønsteret som symptomer og destruktive, selvmodsigende handlinger.

Summits model har vist sig vældig nyttig til forståelse af de symptomer, seksuelt misbrugte børn udviser. Hans erfarings-

baggrund er mest piger og Summit formoder selv, at drenges tilpasningsmønster på nogle områder vil være anderledes end pigernes.

Han beskriver syndromet ud fra 5 forskellige sæt af problemløsninger, som barnet bliver nødt til at tackle for at få mening i sin tilværelse (Summit, 1983):

1. Hemmeligheden
2. Hjælpeløsheden
3. Fastholdelse i og tilpasning til forholdene
4. En forsøkt og ikke overbevisende afsløring af misbruget
5. Tilbagetrækning af afsløringen

I det følgende vil vi gennemgå vores opfattelse af Summit's 5 kategorier og skitsere på hvilken måde drengenes tilpasningsmønster eventuelt adskiller sig fra pigernes.

Hemmeligheden

For seksuelt misbrugte børn er hemmeligholdelse af misbruget en skræmmende realitet og er samtidig i de fleste tilfælde en forudsætning for, at det seksuelle misbrug kan fortsætte.

Børnene får direkte eller indirekte besked på af krænkeren, at de ikke må fortælle noget.

Krænkeren kan bruge opfordringer:

„dette er vores hemmelighed“ – „ingen vil forstå det“ –

han kan bruge trusler om tab af kontrol:

„ingen vil tro dig“ – „ingen vil holde af dig“ – „jeg kommer i fængsel“ – „du og dine søskende kommer på børnehjem“ – „far og mor vil blive skilt“ –

eller han kan bruge trusler om magt/vold:

„jeg banker dig“ – „jeg slår din hund ihjel“ – „jeg slår dig ihjel“ –

for at sikre sig, at barnet forbliver tavst om overgrebene.

Endelig kan han bruge faktisk magt og vold, og derved øge barnets angst for at røbe hemmeligheden.

Barnet forstår, at det vil få uoverskuelige konsekvenser i form af tab og kaos, hvis det fortæller hemmeligheden. Den bliver således paradoksalt nok på én gang en kilde til angst og adgangen til at føle sig tryk: „hvis bare jeg tier, bliver alt godt!“ og barnet kommer til at føle sig ansvarlig både for sin egen og andres sikkerhed – fysisk og psykisk.

De fleste overgreb sker, når barnet og krænkeren er alene sammen, og derfor bliver barnet også afhængig af krænkerens udlægning af det, der sker, i sit forsøg på at give den seksuelle handling og de følelser, den fremkaldt, en mening. Barnets meningsdannelse – dvs. den måde, det forstår de seksuelle overgreb – bliver præget af krænkerens udlægning, fordi barnet mangler indre styrke til at fastholde sin umiddelbare oplevelse. Barnet vil således tillægge misbruget forskellig mening, alt efter om krænkeren siger:

1. at det seksuelle overgreb er rart og en måde at elske hinanden på,
2. at det seksuelle overgreb er en straf for noget, barnet har gjort,
3. at det seksuelle overgreb er noget, barnet har pligt til over for krænkeren,
4. at det seksuelle overgreb er en uddannelse til voksenalderen, som krænkeren har påtaget sig for barnets egen skyld,
5. eller slet ingenting siger, men tavst misbruger barnet.

Jo yngre barnet er, des vanskeligere – mere anstrengende – er det for det at holde på en hemmelighed. Det lille barns ufærdige, fleksible personlighed har simpelthen ikke styrke til at rumme en hemmelighed om noget, der er destruktivt for det. Angsten i forbindelse med overgrebet sammen med hemmeligholdelsen og barnets behov for at føle sig tryk vil allerede tidligt tvinge det misbrugte barn til at skelne skarpt imellem, hvad det kan fortælle, og hvad det ikke kan fortælle til nogen.

Barnet vælger for det meste at fortælle så lidt som muligt af sit indre personlige liv for at være sikker på ikke at komme til at røbe hemmeligheden ved et tilfælde.

Hvis barnet ikke får relevant hjælp fra voksne til at fortælle hemmeligheden, vil det almindeligvis sætte så meget styrke ind på at holde på den, at prisen bliver et liv uden intimitet, tillid og selvudvikling.

Da drenge i højere grad end piger bliver opdraget til selvkontrol, bliver det ofte for dem en 'æressag' at holde på hemmeligheden. For drengene vil det at afsøre hemmeligheden ikke blot betyde tab af personlig kontrol og sikkerhed, men også tab af kønsidentitet. Derfor er det uhyre vanskeligt for drengene at fortælle om seksuelle overgreb, selv når hemmeligheden er afsøret.

Hjælpeledelsen

Barnet er hjælpeledet i forhold til krænkeren på grund af uenlighed og på grund af et ulige magtforhold mellem de to. Barnets forsøg på at stoppe eller begrænse det seksuelle misbrug bliver derfor ofte ufrugtbar. Ud fra sin egen forståelse af situationen bliver barnet nødt til at finde metoder til at håndtere denne hjælpeledelse med.

Mange af børnene trækker så at sige deres bevidsthed helt eller delvist væk fra det, der sker, når de bliver misbrugt. De kan gøre kroppen ufølsom eller „død“, de kan forestille sig, at det i virkeligheden er en anden, der bliver misbrugt, eller at det er en ond drøm. Når dette ikke lykkes fuldstændigt, kan en anden reaktion være at prøve at gætte og indfri krænkerens forventninger, for at mindske ubehaget.

Piger opfatter ofte deres hjælpeledelse i forhold til krænkeren som tegn på, at der er noget i vejen med dem selv, at de har fortjent at blive misbrugt, eller at de selv har fremprovokeret overgrebet. De påtager sig på denne måde skylden for det seksuelle misbrug – krænkeren holdes skyldfri – og således kan pigerne opretholde deres oprindelige billede af krænkeren som en OK-person.

Når en pige oplever positive følelser – fysisk eller seksuelt – i forbindelse med seksuelle overgreb, opfatter hun det oftest som udtryk for, at hendes krop har forrådt hende, siden den kan give positive signaler på en ubehagelig situation.

På den måde kan hun udholde at omgås krænkeren i det daglige og endog have et tilsyneladende helt almindeligt forhold til ham. Dette er en typisk måde for piger at opretholde fornemmelsen af dog at have en vis kontrol trods følelsen af hjælpeløshed.

En dreng har som regel behov for at føle, at han har magt over situationen. Dette behov bliver alvorligt truet, når han oplever sig selv passivt hjælpeløs og magtesløs som offer for et seksuelt overgreb.

Drengens måde at ændre deres oplevelse af misbruget er ofte, at overbevise sig selv om, at han faktisk havde magt i situationen. Det vil sige, at drengen i videst muligt omfang søger at tilpasse sig krænkerens forklaringsmodel på det seksuelle misbrug.

I relation til skyldplaceringen får dette en betydning: drengene gør ikke nødvendigvis krænkeren skyldfri, som pigerne gør, men de definerer sig selv som 'medskyldige' – eller de opfatter det seksuelle misbrug som et ligeværdigt, seksuelt forhold, hvor skyldspørgsmålet altså bliver irrelevant.

Konkret betyder det, at jo mindre vold, der er blandet i det seksuelle, og jo mere fysisk og reel seksuel tilfredsstillelse, des nemmere er det som regel for drengen at forestille sig, at der er tale om et ligeværdigt forhold, hvor hans seksuelle reaktion beviser for ham, at han også selv har ønsket den seksuelle aktivitet. Jo mindre drengen er, og jo mere vold, der er involveret i det seksuelle overgreb, des vanskeligere bliver det for ham at omformulere sin hjælpeløshed og magtesløshed på denne måde.

Man kan sige, at mens pigerne oftest fortrænger de eventuelle positive fysiske aspekter ved det seksuelle misbrug og får et billede af sig selv som forkerte og onde, så vil drengene have en tendens til at benægte eller fortrænge de negative og smertefulde aspekter ved det seksuelle misbrug for at holde

følelsen af magtesløshed væk fra deres bevidsthed. De fortrænge eller benægtede følelser forsvinder dog ikke helt ud af drengens psyke, de spaltes fra den bevidste erindring om overgrebet, men forbliver i underbevidstheden. Man kan sige, at det således ikke lykkes for drengen at omforme det seksuelle misbrug til noget helt igennem positivt. Når de fortrængte følelser bliver aktiveret – f.eks. i situationer, hvor drengen igen er afmægtig, eller bange for at blive det – vil de oversvømme ham med en følelse af usikkerhed og angst for udslettelse, som kan blive vældig skræmmende, netop fordi han ikke er bevidst om sammenhængen mellem disse følelser og de seksuelle overgreb.

Drengen vil koncentrere sig om den positive seksuelle oplevelse og i nogle tilfælde forsøge at komme til at gentage den både alene og med andre, for at forsikre sig selv om, at det seksuelle overgreb var en god oplevelse. Således kommer overgrebene til at forcere drengenes naturlige seksualitetsudvikling – man kalder dem ofte „tidligt seksualiserede“. De er typisk meget seksuelt aktive og udviser en seksuel adfærd, der udviklingsmæssigt hører et senere alderstrin til. De kommer nemt til at krænke andre børn i deres higen efter gentagelser af den „gode“ seksuelle oplevelse, som de husker.

Den tidlige seksualisering ses også hos seksuelt misbrugte piger, men sjældnere og som regel, når det seksuelle misbrug er startet så tidligt, at de ikke har haft mulighed for at mærke forskel på fysisk omsorg og seksualitet. Piger udviser dog undertiden en seksuel adfærd, som minder om den tidlige seksualisering. Som regel er der imidlertid tale om, at pigen tilpasser sig den voksnes behov og prøver at give den voksne det, hun tror, han gerne vil have fra hende, nemlig seksualitet. Adfærdten er altså ikke styret af pigens seksualitet, men af hendes sociale forståelse af situationen.

Fastholdelse i og tilpasning til forholdene

Seksuelt overgreb på børn fra en tilsidsperson er sjældent en engangsføretelse. Krænkeren fortsætter som regel sine over-

greb, så længe der er mulighed for det. Barnet kan eller tør ikke afsløre hemmeligheden, men oplever gang på gang sin afmagt og hjælpeløshed i offerpositionen, og dynamikken bliver således mere og mere fastlåst. I betragtning af barnets reelle magtesløshed er den mest gavnlige reaktion for barnet at erkende sin mangel på magt til at ændre situationen – opleve sin hjælpeløshed – og samtidig finde en måde at overleve på, som mindst muligt hæmmer dets udvikling i øvrigt.

En almindelig overlevelsesstrategi hos børnene er at dele „virkeligheden“ op i to: Den virkelighed, barnet har tilfælles med andre mennesker, og den, der er barnets og krænkerens ubrydelige hemmelighed. Disse to virkelighedsapekter er uforenelige, og derfor er det almindeligt, at barnet tildeler det aspekt, som i et givet øjeblik er fraværende, karakter af fantasi eller drøm. Barnet kan på denne måde en stor del af tiden overbevise sig selv om, at de seksuelle overgreb ikke har fundet sted – de var drøm eller fantasi – og således beskytte sig selv mod følelsen af at være fanget i afmagt og hjælpeløshed.

Hvis en sådan spaltning gennemføres fuldstændigt vil barnet blive personlighedsspaltet. Almindeligvis er der imidlertid „lækager“ i adskillelsen mellem de to „virkeligheder“, og barnet oplever sig selv som den samme person i og uden for „hemmeligheden“.

I stedet for at huske på de uoverkommelige følelsesmæssige oplevelserne fra overgrebsituationerne, f.eks. af skam, skyld og angst, kan barnet bringe „meningen“ med det seksuelle misbrug, f.eks. „dette er undervisning“ – „sådan gør alle forældre“, med til sin „dagligdags-virkelighed“.

Barnets opfattelse af overgrebene ændrer sig dog som regel i løbet af den periode, de foregår, fordi barnets udviklingsstadium influerer på, hvordan det opfatter ting og hændelser i sin omverden. For eksempel må en dreng forstå sin egen rolle i de seksuelle overgreb, han udsættes for, på én måde, når han er 4 år og gerne vil glæde de voksne, på en anden måde, når han som 7-årig opdager, at det ikke er almindeligt, at små drenge har sex med store børn eller voksne menne-

sker, og på en tredje måde, når han i puberteten oplever voldsomme impulser af sin egen seksualitet indefra.

Alligevel kan barnet sjældent ændre sin opfattelse af, hvordan rollefordelingen er mellem ham selv og krænkeren, før hemmeligheden bliver afsløret – og overgrebene ophører. Det vil sige, at selv om barnets opfattelse af meningen med de seksuelle overgreb ændres, forbliver magtfordelingen mellem offer og krænker den samme. Man kan sige, at barnets tilpasning til overgrebsituationen forhindrer det i at gennemskue dens reelle funktion: at tilfredsstille et behov hos krænkeren.

Selv om drenge ofte indholdsmæssigt opfatter overgreb, de er udsat for, anderledes end piger, er processen med at tilpasse sig situationen den samme for drenge og piger.

Forsinkel og ikke overbevisende afsløring af misbruget

Det sker dog af og til, at børn fortæller, at de bliver udsat for seksuelle overgreb. Det er som nævnt et stort pres for børnene at holde på hemmeligheden om det seksuelle misbrug, og undertiden bliver presset inde fra så stort, at barnet fortæller om overgrebene. Andre gange kan ydre forhold bevirke, at barnet ikke mere har så tungtvejende grunde til at opretholde hemmeligheden – f.eks. at krænkeren ikke mere optræder i barnets daglige liv. Atter andre gange røber barnet det seksuelle misbrug i en psykologisk undersøgelse foranstaltet som følge af bekymring for dets trivsel. Men selv når barnet fortæller om de seksuelle overgreb, vil dets beretning ofte savne overbevisning og følelseskonsensus. Det betyder, at når f.eks. et barn, for hvem hemmeligheden betyder tryghed, og som har tilpasset sig situationen, fortæller sin hemmelighed, så opfattes det ofte som utroværdigt, netop fordi følelserne ikke kommer til udtryk. De voksne undrer sig over, om barnets beretning kan være sandfærdig, siden den fortælles så følelsesfladt.

Paradoksalt nok bliver altså netop det, der i misbrugssituationen betingede barnets psykiske overlevelse – nemlig dets

evne til at spalte virkeligheden op – i afsløringen opfattet som tegn på, at barnet ikke taler sandt.

De drenge, der husker på lystbetonede følelser i forbindelse med overgrebene (og altså har fortrængt hjælpeløsheden og afmagtsfølelsen) bruger undertiden denne positive oplevelse som en indre begrundelse for at gentage den seksuelle aktivitet sammen med andre. Det opfattes typisk af de voksne som tegn på, at de seksuelle overgreb ikke har skadet drengene, hvilket må antages at være en af grundene til, at langt færre drenge end piger henvises til behandling på grund af seksuelle overgreb.

Imidlertid har jo hverken barnet selv eller den voksne, der lytter til det, adgang til de følelser, der er fraspaltet. Og de – ofte meget smertefulde – symptomer, barnet måske har udviklet, tilskrives da andre forhold end et seksuelt misbrug. Dette gør det endnu mere umuligt for drengen at forstå og følelsesmæssigt gennemarbejde det seksuelle misbrugs traume. Fraspaltningen af følelser og opspaltningen af virkeligheden gør også, at overgrebene ofte kun huskes delvist og med få detaljer, hvilket igen svækker tilhørernes tillid til, at barnet taler sandt.

Voksne giver ofte udtryk for undren over, at barnet ikke tidligere har taget initiativ til at fortælle om overgrebene eller truffet forholdsregler til at få dem stoppe. Men på grund af tilpasningsmønsterets karakter, har barnet netop ikke ved egen kraft kunnet ændre situationen. Oplevelsen af egen skyld i misbruget eller af frivillig medvirken fratager barnet denne mulighed.

Tilbagebetrækning af afsløringen

For det barn, som i sin beretning om de seksuelle overgreb har fraspaltet følelserne, kan den skepsis, barnet ofte bliver mødt med, forstærke dets egen tvivl om, hvilken virkelighed, der er sand. Et barn, der har oplevet de seksuelle overgreb i en uvirkelig, drømmeagtig tilstand, kan komme til at tvivle på sin egen hukommelse.

En tilsvarende, men lidt anderledes mekanisme træder i kraft hos de børn, som klart husker overgrebene, og som får følelserne fra overgrebsituationerne aktiveret, når de fortæller om dem. Når disse børn ikke bliver troet, gentages mønstret fra overgrebsituationen, og barnet tilpasser sig den voksnes virkelighed.

Således forstærker de voksnes mistro til barnets beretning dets tilpasning til misbruget, og det ender med at føle, at det var meningsløst og en ubærlig udstillen af sin egen skyld og skam at fortælle om overgrebene. For at beskytte sig selv imod disse følelser, trækker barnet ofte sin beretning tilbage, „indrømmer“ at det var løgn eller fantasi.

Selv når børns afsløringer af seksuelle overgreb bliver troet, fortryder de ofte, at de har „sladret“, og prøver at trække „historien“ tilbage igen. En af grundene til dette er, at børnene efter afsløringen af deres hemmelighed opdager, at krænkernes forudsigelser af katastrofe og kaos, hvis hemmeligheden blev brudt, var sande. Dette er dels ubehageligt, skamfuldt for barnet, og dels forvirrende, idet det jo viser, at krænkeren taler sandt! – så måske har han også ret i det andet, han siger og gør?

Børnene ønsker for det meste bare, at overgrebene skal ophøre, og at krænkeren enten bliver fjernet eller får hjælp til at stoppe overgrebene. Dette sker sjældent i første omgang. Skammen, følelsen af skyld, forskrækkelsen over afsløringens konsekvenser, omverdenens skepsis og tabet af elskede forældre eller andre afhængighedspersoner, ønsket om at komme hjem – alt dette afføder som en naturlig konsekvens, at barnet siger, at det har løjet.

Nok en gang optræder et paradoks i disse børns liv: løgnen i børnenes tilbagebetrækning af afsløringen, opfattes ofte som mere troværdig end sandheden i afsløringen.

Sammenfatning af mønstret

I behandlingsarbejdet med seksuelt misbrugte børn bliver vi præsenteret for en del paradokser i disse børns liv og tanke-

gange – og nogle typiske forskelle på pigers og drenges reaktioner.

Karakteristisk for seksuelt misbrugte piger er, at de mangler selvtillid, har en forvrænget kropsbevidsthed og en indre følelse af at være forkerter, onde og uværdige. De undertrykker ofte vrede og har i det hele taget svært ved at mærke egne følelser. De er meget dygtige til at opdage andre menneskers behov og til at sørge for, at disse bliver tilfredsstillet. Man kan sige at disse piger typisk tilsidesætter sig selv for at leve op til det, de regner med, andre forventer af dem. På grund af disse problemer med at opleve klare grænser mellem sig selv og andre, havner de misbrugte piger jævnligt i situationer, hvor de igen bliver misbrugt eller udnyttet på forskellige måder, fordi de ikke kan sige klart fra – deres „nej“ bliver udtrykt indirekte i form af passiv aggressivitet, kontrollerende adfærd og fysiske eller psykiske symptomer. De misbrugte pigers manglende føling med deres behov bevirker desuden, at de har svært ved at markere sig over for andre – og selv at vide, hvad de vil. Seksualiteten volder store problemer for dem. De kan ikke føle og bruge seksualiteten på deres egne præmisser, men sørger for at leve op til andres ønsker eller seksuelle behov – eller lever et liv uden aktiv seksualitet. Man kan sige, at deres seksuelle aktiviteter ofte mere får karakter af tillært adfærd end bliver et udtryk for egentlig seksualitet.

Gennem deres opvækst lærer drenge at de skal have magt og kunne udholde smerter – ellers risikerer de at blive kaldt tøsedrenge. Derfor må de omformulere den hjælpeløshed, de oplever som ofre for seksuelt misbrug, til medsamsvorenhed: „Vi – krænkeren og jeg – har noget sammen, og jeg får noget ud af det, nemlig ømhed, penge, gaver, magt over krænkeren, seksuel tilfredsstillelse el.lign.“

Drengens tendens til at definere sig selv som aktivt og frivilligt deltagende i det seksuelle overgreb bliver forstærket både af, at han reelt ikke kan slippe for krænkelserne og af, at han allerede har den opfattelse, at han medvirker efter eget ønske. Det kan føre til, at drengen i takt med sin egen seksuelle udvikling koncentrerer sig desto mere om det fysiske seksuelle,

han oplever i misbruget. Den umiddelbare logik i oplevelsen er: „Når min pik bliver stiv, og jeg kan få orgasme, må det jo være noget godt for mig. Hvis jeg føler noget andet, må det være mig, der er noget i vejen med. Og hvis jeg ikke får noget fysisk godt ud af det, må det jo også være mig, der er noget i vejen med. Og måske bliver jeg så aldrig en rigtig mand.“ Men den konklusion er for vanskelig for drengen at se i øjnene, den forkastes, og hans tanker bliver noget i retning af: „Jeg er en dreng, drenge skal have magt, ingen skal få ram på mig, jeg kan tage smerte uden at kny, og det hele ville jo være endnu værre, hvis krænkeren så min ydmygelse og smerte, så den holder jeg inde i mig selv. Jeg er seksuelt potent, og det ved jeg er meget vigtigt for at være en rigtig dreng. Altså kan det ikke være misbrug, fordi så ville jeg jo kunne forsvare mig og stoppe det, når jeg har magt over mig selv og min krop. Når jeg ikke gør det, må det altså være fordi, jeg gerne selv vil, kan lide det på en eller anden måde, eller fordi jeg ikke er en rigtig dreng, og det skal ingen nogensinde få at vide ...“

Således foregår den indre forvrængning af den smertefulde ydre virkelighed. Det gør måske forfærdeligt ondt både fysisk og psykisk, det er ydmygende og skamfuldt, og drengen er både fysisk og følelsesmæssigt helt ude af stand til at stoppe misbruget. Han er fanget.

Drenge „holder ord“. De kan „holde på en hemmelighed“ og „sladrer ikke som piger“ – og også når afsløringen sker indirekte via drengens symptomer eller ved at andre fortæller om det, er der stor chance for, at han benægter.

EKSEMPEL:

En dreng benægtede at have været udsat for seksuelle overgreb, selv da krænkeren i hans nærvær fortalte om det, og tog ansvaret for det. Han opfattede det som ensbetydende med at sige, at han ikke var en rigtig dreng, hvis han vedkendte sig at være blevet seksuelt misbrugt.

Det er lidt tankevækkende, at piger som overlevelsestrategi i en situation, hvor de bliver seksuelt misbrugt typisk „blot“ overudvikler de træk i deres personlighed, som er almindeligt

anerkendt som kvindelige personlighedstræk. Pigerne bliver ganske vist ofte meget rigide og stereotyper i denne kvindelighed, men alligevel –.

Drenge reagerer ofte tilsvarende med at overdimensionere de „mandige“ træk i deres personlighed, når de bliver udsat for traumatiske hændelser. De tilstræber allerede som små drenge at blive eller ligne „en rigtig mand“ – leve op til samfundets mandeideal-billede. Vi formoder derfor, at drengenes tilpasningsmønstre til seksuelt misbrug vil vise den samme tendens.

Det er vigtigt at understrege, at man i hvert enkelt tilfælde må tilstræbe at være meget præcis i sin beskrivelse af, hvordan det enkelte barn konkret opererer i sin unikke tilpasning til situationen.

Som beskrevet i Hildebrand og Christensen: „Familier med sexuelt misbrug af børn“ (1986) har symptomerne i en dysfunktionel familie – f.eks. seksuelt misbrug af et barn – forskellige funktioner i familiedynamikken fra familie til familie. Det er forskellige behov, overgrebene skal opfylde i familierne.

Summits model beskriver en almindelig udvikling hos børn, der udsættes for seksuelle overgreb. I de tilfælde, hvor de seksuelle krænkelse har været meget kortvarige og er blevet opdaget med det samme og taget alvorligt, kan barnet undgå disse ophobede traumer.

Typiske symptomer hos seksuelt misbrugte drenge

Vi ved altså nu, at vi ikke kan forvente, at drenge, der bliver udsat for seksuelle overgreb, spontant fortæller om det. Vi må derfor lære at genkende de symptomer, vi hyppigst har set hos drenge, som vi ved, har været udsat for seksuelle overgreb. Vi må foreløbig tage udgangspunkt i de erfaringer, der trods alt er indhøstet og så føje ny viden til, efterhånden som vi bliver klogere.

De første danske erfaringer med seksuelt misbrugte drenge stammer som nævnt fra arbejde med drenge under skolealderen, hvor det seksuelle misbrug har haft en meget voldelig karakter.

De fleste erfaringer med seksuelt misbrugte drenge stammer imidlertid fra døgninstitutionerne, hvor de var at finde blandt de urolige og destruktive drenge. Institutionerne har som regel ikke været bekendt med det seksuelle misbrug ved drengenes anbringelse. I takt med at døgninstitutionspersonalet blev mere klar over og opmærksom på de seksuelt misbrugte pigers specielle problematik, opdagede man, at netop disse piger i mange tilfælde blev seksuelt krænket af nogle af de drenge, de var anbragt sammen med. Da drengene blev konfronteret med deres krænkelse, viste det sig, at en del af dem tidligere selv havde været udsat for seksuelle overgreb (Næstoft og Jørgensen, 1989).

Det viste sig, at også de lidt ældre, seksuelt misbrugte drenge på institutionerne, i de fleste tilfælde kom fra familier, hvor der foruden seksuelt misbrug også forekom andre former for børnemishandling og misbrug. Almindeligvis var der tale om omsorgssvigt, psykisk terror, vold, samt alkohol- og/eller stofmisbrug.

De seksuelle overgreb var ofte begået af en person fra den nære familie, eller en, som følelsesmæssigt stod drengen og familien nær. De fleste af drengenes krænkere var mænd, men dog var en del af dem krænket af kvinder – nogle af kvinder alene, andre af kvinder og mænd samtidig.

Vi ser seksuelle overgreb som en af de former for mishandling, børn bliver udsat for. Det er mest almindeligt, at seksuelle overgreb forekommer sammen med en eller flere andre former for mishandling og omsorgssvigt. Man kan ikke altid klart skelne følgerne af seksuelle overgreb fra følgerne af andre former for mishandling. Alligevel viser vores kliniske erfaringer, at blandt mishandlede og omsorgssvigtede børn, fremtræder de seksuelt krænkede børn som de alvorligst skadede. Det samme viser mange internationale undersøgelser, som er fyldigt beskrevet i tidsskriftet „Child Abuse & Neglect – The International Journal“.

Vi ved, at seksuelle overgreb på piger finder sted i alle sociale lag, og der er ingen grund til at tro, at det er anderledes for drengenes vedkommende, selv om man i første omgang er stødt på problemstillingen i de socialt vanskeligst stillede familier. Efterhånden som vi bliver bedre til at forstå de seksuelle krænkede drenges problematik og til at genkende signalerne fra dem, bliver vi sandsynligvis også i stand til at hjælpe de seksuelt misbrugte drenge fra andre typer af familier.

Det billede, vi præsenterer her, tager altså udgangspunkt i de symptomer, man typisk har set hos de drenge, man *ved* har oplevet seksuelle overgreb. Men vi vil samtidig minde om, at ingen af disse adfærdsmønstre i sig selv er bevis på, at drengen er seksuelt krænket. Der må en grundig undersøgelse til, før man kan vide dette.

Følgende adfærdsmønstre *kan være* signaler om seksuelle overgreb:

1. seksualiseret adfærd
2. angst for homoseksualitet
3. overmaskulinisering
4. feminiseret adfærd
5. fascination af ild
6. ekstrem berøringsangst
7. fjendtligt og ufølsomt forhold til kroppen

Disse symptomer er ikke de eneste, vi ser hos de seksuelt krænkede drenge, men dem, der typisk er anderledes hos drenge end hos piger. Det betyder, at disse adfærdsmønstre almindeligvis optræder sammen med et eller flere af de symptomer, der i øvrigt kendetegner børn i dårlig trivsel, nemlig manglende selvtillid, depression og selvdestruktiv adfærd.

Seksualiseret adfærd

Når en dreng før pubertetsalderen bliver udsat for seksuelle overgreb, udfolder han ofte en ekstremt seksualiseret, uhensigtsmæssig adfærd, f.eks.:

- masturberer på en tvangspræget måde
- masturberer offentligt
- masturberer på en måde, som er fysisk skadelig og smertefuld for ham selv
- berører andres kønsorganer - tvangspræget og uden gen-sidighed og/eller
- beder andre om at røre sine kønsorganer på samme tvangsprægede måde
- seksualiserer ikke-seksuelle situationer, f.eks. omsorg, spisning og almindelige lege
- imiterer voksnes seksuelle adfærd gentagne gange på en tvangspræget måde
- udstiller sine genitaler offentligt, gentagne gange
- udviser seksuel adfærd, der udviklingsmæssigt hører til et højere alderstrin
- viser påfaldende eller avanceret seksuelt materiale i leg, tegninger eller tale
- udviser påfaldende stor interesse for seksuelle emner
- udviser krænkeradfærd, det vil sige lokkende, truende eller aggressiv seksuel adfærd over for andre

Seksualiseret adfærd hos drenge bør give anledning til nærmere undersøgelse af, om drengene er seksuelt misbrugt, når adfærden:

- fortsætter, selv om man forsøger at stoppe den
- kommer til udtryk i flere af de beskrevne former
- forekommer sammen med andre adfærdsmønstre, som viser, at barnet har alvorlige problemer
- hindrer barnets almindelige udvikling

Drenge, der i puberteten er seksuelt krænket med vold og fysisk fastholdelse som del af overgrebet, er også meget uadrettede og krænkede med deres seksualitet. Det ser ud til, at drengene forsøger at håndtere deres oplevelse af at have været et hjælpeløst offer ved at seksualisere deres adfærd.

Niels Eide-Midtsand (1990) beskriver seksualiseret adfærd

således: „I realiteten indebærer denne betegnelse, at børnenes adfærd vækker seksuelle associationer, fantasier eller impulser i os voksne iagttagere“.

EKSEMPEL:

Anton og Bent havde hver sin måde at seksualisere deres adfærd på. De var begge anbragt på døgninstitution. Anton var meget optaget af pigerne, fangede dem og „tog på dem“ i skridtet. Han ville „bolle“ med dem, og det lykkedes da også af og til for ham. Bent kunne lide at høre om Anton's bedrifter, men syntes, han var for lille til selv at være med. Bent på sin side havde det svært ved måltiderne, han kunne ikke få mælk, ymer eller sovs til at glide gennem halsen, og det var fuldstændig umuligt for ham at spise pølser, bananer eller gulerødder, uden at frise og komme med hentydninger til sex eller seksualisere sin adfærd ved bordet.

Angst for homoseksualitet

Drenge, som har været udsat for seksuelle overgreb har meget ofte en udtalt angst for at være eller blive opfattet som, homoseksuelle. Ordet „bøsse“ er dels deres værste skældsord – den værst tænkelige beskyldning mod andre – og dels deres egen achilleshæl, som de beskytter med næb og kløer. At blive kaldt „bøsse“ er for de seksuelt misbrugte drenge så skamfuldt, at de oftest helt mister besindelsen og i blindt raseri sætter liv og lemmer på spil i slagsmål mod selv langt overlegne modstandere.

Angsten for homoseksualitet og foragten for homoseksuelle kommer ofte til udtryk ved en meget lav tolerance for „feminine“ træk hos sig selv eller andre. Drengene overbetoner ofte deres maskuline fremtoning og adfærd, som et forsøg på kompensation for eventuelle feminine træk, jvf. afsnittet om overmaskulinisering.

EKSEMPEL:

Søren og Peter bor på samme lille institution. Søren har som 10-13 årig oplevet mange seksuelle overgreb fra mænd, Peter er

allerede fra før skolealderen blevet seksuelt misbrugt af en kvinde og – senere – af nogle store drenge, bl.a. Søren. Søren afskyr homoseksuelle, skammer sig dybt over, at han som barn „nød“ at være sammen med de voksne mænd og kan ikke udholde at tale om, at han selv har misbrugt Peter seksuelt. Han „hader“ Peter. Søren bruger meget energi på at interessere sig for piger, både fordi han synes, de er søde og for at overbevise sig selv om, at han ikke er homoseksuel.

Peter er ganske vist yngre end Søren, men fysisk stærkere og mere modig. Han bruger sin fysiske styrke, kommer i slagsmål i skolen o.lign. Men i de situationer, hvor Peter bliver seksuelt misbrugt, „virker“ hans fysik ikke. Han beskriver, at kræfterne forsvinder, så han ikke kan bruge armene eller benene – han kan ingenting stille op, men bagefter bliver han „afsindigt rasede“ på sin krænker over, at han laver sådan noget „svineri“ med ham.

Kliniske erfaringer viser, at angsten for at blive homoseksuel er fremtrædende både hos drenge, der er krænket af mænd og hos drenge, krænket af kvinder.

Det er umiddelbart forståeligt, at en dreng, der bliver seksuelt misbrugt af en anden dreng eller en mand, spekulerer på, om han nu er blevet homoseksuel, fordi han har haft sex med en af sit eget køn, og måske oven i købet havde en positiv seksuel oplevelse af samværet. Desuden kan drengene være optaget af, om de er blevet valgt af krænkeren, fordi han har set homoseksuelle træk ved dem.

Man kunne derimod tro, at en dreng, der bliver seksuelt krænket af en af det modsatte køn, ville føle sig styrket i sin heteroseksuelle identitet. Når dette ikke er tilfældet, skyldes det, at disse drenge typisk opfatter sig selv som svage i forholdet til den kvindelige krænker og tror, at de er blevet udvalgt som ofre for det seksuelle overgreb på grund af nogle svage – i deres logik feminine – træk hos dem, og sådanne træk forbinder disse drenge med homoseksualitet.

Overmaskulinisering

En påfaldende overbetoning af de alment vedtagne mandlige sider af personligheden ses typisk hos drenge, der har været udsat for seksuelle overgreb. Vi kalder det overmaskulinisering.

I drengenes kamp for at leve op til deres opfattelse af en drengidentitet, får de ofte en ekstrem macho-adfærd, udviser verbal eller fysisk vold mod andre, fremprovokerer interpersonelle konflikter, slåskampe, ødelæggelse af ting og forhold.

EKSEMPEL:

Henrik er omsorgssvigtet, seksuelt misbrugt af sin mor og fysisk mishandlet af sin far. Da han startede i skolen var han hyperaktiv og hele tiden på vagt over for alle andre mennesker. Han fremtrådte som en velbegavet, men meget ukoncentreret dreng. Henrik blev snart flyttet til en specialskole på grund af sin adfærd, bl.a. utallige konflikter med de andre børn.

Konflikterne syntes dog ikke at mindskes, Henrik kom i slagsmål og kæmpede hver gang indædt, som gjaldt det livet og kom derfor ofte til at tilføje sine modstandere svære fysiske læsioner – flækkede øjenbryn, løse tænder etc... Henrik "kunne" ikke tabe, han overgav sig aldrig – og blev ubændigt rasende, hvis voksne greb ind og adskilte de stridende parter, medmindre han utvetydigt blev erklæret for kampens vinder.

Han gjorde meget ud af sit udseende, ville se "sej" ud – gå med det rigtige tøj, den rigtige frisur etc., "så andre kan se, hvad jeg er for en fyr".

Henrik udviklede sig hurtigt til en forførelserisk charmer over for pigerne, som tilbød ham. Han udvalgte altid den "smukkeste" pige til sin kæreste ("hun skal i hvert fald se godt ud") og forlangte derefter hendes fulde opmærksomhed og anerkendelse af alt, hvad han foretog sig. Hun skulle være der, når det passede Henrik at være sammen med hende – også seksuelt krævede han fuld underkastelse fra kærestens side og så sig berettiget til at anvende sin fysiske overlegenhed, hvis ikke pigen "makkede ret". Efter kort tid "fyrede" Henrik som regel kæresten og fandt en ny.

I virkeligheden er disse drenge som regel meget følsomme over for magtherarkier og har en tendens til at vise en aggressiv og dominerende adfærd over for svagere medlemmer af en gruppe, samtidig med en underdanig, krybende holdning over for stærkere medlemmer. Dette medfører undertiden, at disse drenge, for ikke at opleve sig selv som svage i et magtforhold, vil søge kontakt med mindre børn, som de kan dominere og føle sig stærke overfor. Det kan medføre, at drengene gentager den seksuelle overgrebsituation, men nu som krænkere i forhold til de yngre børn. Som nævnt bunder drengenes behov for at opleve sig selv som magtfulde i, at de på den måde kan forsikre sig selv om, at de ikke er magtesløse og svage, men netop stærke og i stand til at modstå nye forsøg på seksuelle overgreb.

Vi kan endvidere forstå deres krænkeradfærd som en måde, hvorpå de – via ofrenes følelsesmæssige reaktioner – kan opleve de følelser af afmagt, som de oplevede, da de selv blev krænkert.

Den norske psykolog, Niels Eide-Midsand (1989, s. 88), ser den dominerende adfærd som "et forsøg på at bearbejde egne traumatiske oplevelser: I stedet for at forholde sig direkte til sin egen sårbarhed og magtesløshed projiceres den ind i en anden. Omtrent på samme måde som børn naturligt bearbejder ubehagelige indtryk, for eksempel ved efter et tandlægesøg selv at lege tandlæge med en kammerat som patient".

Denne indefra kommende ufravigelige trang til at gentage ubehagelige oplevelser enten med sig selv på ny i offerposition eller – som ovenfor beskrevet – med sig selv i krænkereposition, kalder vi med Alice Miller's udtryk en gentagelsestvang.

Man kan sige, at i forhold til oplevelser som seksuelle overgreb bliver den naturlige gennemarbejdning i leg af ubehagelige oplevelser, som f.eks. det at lege tandlæge, til en gentagelsestvang, som ikke kan give forløsning, men blot yderligere fastholder drengen i det mønster, overgrebene har skabt.

I terapien med de seksuelt misbrugte drenge kommer det frem, at de inderst inde oplever sig selv som bange, usikre og

hjælpeløse, ofte som svagere – også fysisk – end de i virkeligheden er (jvf. eksemplet: „Peter“). Overmaskuliniseringen tjener således et dobbelt formål: nemlig at holde egne følelser af svaghed borte fra bevidstheden, og samtidigt at hindre andre i at opdage denne svaghed. Voksne i drengenes omgivelser – lærere, pædagoger, behandlere etc. – forbavses jævnligt over den hurtighed, hvormed de seksuelt misbrugte drenge kan skifte i fremtoning fra den ydre, hårde facade til en barnlig adfærd både i leg og sprog.

Den overdrevne maskulinisering kommer også til udtryk i en overoptagethed af at være fysisk stærk og udvikle muskler. De foretrækker sportsgrene med stærke konkurrenceelementer, hvor fysisk styrke og mod og i særdeleshed evnen til at udholde smerte er dominerende. Yngre drenge er mere end almindeligt optaget af krigslege med stærke magtsymboler, revolvere, økser, knive etc. I behandlingssessionerne bliver disse „stærke ting“ – symboler på maskulinitet – som regel ødelagt, stjålet eller på anden måde behandlet nedværdigende og ydmygende af drengene. Det ekstremt voldelige, til tider endog sadistiske, element i kamp- og krigslege og i tegninger ses udpræget hos seksuelt misbrugte drenge. (Niels Eide-Midsand, 1989, 27).

Endnu et udtryk for drengenes overmaskulinisering ses i deres hårdnakkede benægtelser af forseelser, som de konfronteres med, hvad enten de har begået dem eller ej. Niels Eide-Midsand beskriver, at man: „ofte finder en påfaldende hypersensitivitet over for irettesættelser og mishagstyngninger fra omgivelserne hos den misbrugte dreng. Selv om han gribes på forskellig måde for en eller anden bagatel, benægter han hårdnakket sin skyld. Det kan se ud som om, han ikke klarer at tackle de følelser, som overvælder ham ved beskyldningen om at have gjort noget ulovligt.“ (Niels Eide-Midsand, 1989, 27, p. 89).

Feminiseret adfærd

Nogle seksuelt misbrugte drenge har ikke overmaskuliniseret deres adfærd, men tværtimod „underdimensioneret“ de maskuline træk.

EKSEMPEL:

Søren er nu 19 år, og fri af seksuelle overgreb, men som dreng blev han fra ca. 11-13 års alderen jævnligt misbrugt af tilfældige mænd, der inviterede ham med hjem.

Søren har gennem hele barndommen haft svært ved at omgås andre børn, han er blevet og har følt sig mobbet alle steder, fordi han var så „piv'et“.

Han kommer ofte galt af sted (dog aldrig alvorligt), når han arbejder med værktøj, og viser stolt sine tilplastede skrammer frem, mens han fortæller om, hvor ondt det gjorde, da han fik dem. (Søren har oplevet mange smertefulde seksuelle overgreb som dreng!).

Sørens bevægelser er bløde og langsomme, og han er spinkelt bygget og slank.

Han har accepteret rollen som „piv-skid“, og besluttet, at det vil han hellere være end en „rå børste“. Samtidig foragter Søren „bøsser“.

Det er drenge, som har resigneret i offerpositionen, der næstmest har opgivet at få en maskulin identitet, og derfor fremtræder „feminiseret“. En del af dem foretrækker at være sammen med piger frem for drenge. De inddrømmer beredvilligt, at de er „pivede“, „tøsedrenge“ o.lign., men har dog stadigvæk den før omtalte angst for homoseksualitet. De udviser ofte stor angst for drenge og voksne mænd eller tager ligefrem afstand fra dem.

Disse drenge er ofte sent udviklet og udviser meget barnlig og kaotisk adfærd. I terapien med dem kan det af og til føles, som om de næsten ingen personlighed har, men bliver et spejlbillede af de behov, de tror, de er sammen med, har.

Fascination af ild

Allerede Freud fandt en sammenhæng mellem seksualitet og ild. Pyromaner er f.eks. ofte mennesker med alvorlige seksuelle problemer. Det har da også vist sig, at seksuelt misbrugte drenge i påfaldende grad er fascineret af ild og ildspåttelse (jvf. f.eks. Lone Backe et al., 1983).

EKSEMPEL:

Peter er seksuelt misbrugt af sin mor, før han kom i puberteten. I dag er Peter 15 år og bor i plejefamilie. Her har man det jævnligt opdukkende problem, at han forsøger at antænde alt, hvad han kan komme af sted med. Han tager tændstikker/lightere, hvis de ligger fremme, og eksperimenterer på sit værelse med at antænde forskellige materialer, samt brandbare væsker og spray. Peter oplever ikke selv sin optagethed af ild som farlig. Han er overbevist om, at han har styr over sine forehavender og synes til tider, at plejeførelserne overreagerer på hans eksperimenter. Han har tilsyneladende ingen fornemmelser af, hvor stor risiko han løber på egne og familiens vegne. Peter oplever ikke sin optagethed af ild som noget seksuelt.

Man kan forestille sig, at ild på flere måder symboliserer seksualiteten for de seksuelt krænkede drenge. Man kan forstå fascinationen af ild som udtryk for deres behov for magt over deres egen seksualitet: Ved at få magt over det ydre kraftsymbol – ilden – kan drengen overbevise sig selv om, at han også har magt over den indre kraft – seksualiteten.

Den konkrete voldsomhed og farlighed i ukontrolleret ild symboliserer for en del drenge, den "brændende" smerte, de har oplevet ved det seksuelle overgreb. Denne sammenhæng ses specielt hos drenge, der har været udsat for stærkt smertelige og voldelige anale voldtægter (jvf. Niels Eide-Midsand, 1989).

Man oplever sjældent fascination af ild hos de seksuelt misbrugte piger.

Angst for berøring

De misbrugte drenge er ofte meget følsomme og frygtsomme for fysisk kontakt og kan reagere med panisk angst eller voldsom aggressivitet ved den mindste berøring.

EKSEMPEL:

Dan er med sin plejemor på indkøb i Brugsen. De møder en bekendt, som i almindelig venskabelighed giver Dan et klap på skulderen. Dan farer sammen, kigger genert væk og "børster" diskret berøringen af sin skulder. Da Dan og plejemoderen kommer hjem og skal bære varerne ind, støder de sammen i dørråbningen, og Dan udbryder aggressivt: "La' vær' å rag' på mig!"

Denne angst antager ofte fobiske eller paranoide former og Niels Eide-Midsand (1989) ser den som både en angst for gentagelse af overgrebet og for at komme til at afsløre det seksuelle misbrug. Eide-Midsand påpeger, at drenge gennemgående er underforsynet med fysisk kontakt. De seksuelt misbrugte drenge ekstreme berøringsangst vil nemt medføre, at de kommer endnu mere i underskud af fysisk berøring. Der kan opstå en ond cirkel, hvor behovet mere og mere undertrykkes og kun finder en art tilfredsstillelse gennem vold og seksualisering.

Det er vores erfaring med disse drenge, at berøringsangsten hos nogle er konsekvent, medens den hos andre svinger mellem panisk angst for berøring og en kropslig, klæbende adfærd, som ofte hænger sammen med en regrediering til en barnlig adfærd og et barnligt sprog.

Fjendtligt og ufølsomt forhold til kroppen

Hos nogle misbrugte drenge kan man opleve en fjendtlighed og fremmedgørelse over for kroppen, som på en måde ligner de seksuelt misbrugte pigers. Der kan være tale om, at kontakten og følingen med kroppen næsten fuldstændigt er forsvundet. Drengene kan være åbent vrede på kroppen, hvis ikke

den „lystrer“ – eller vreden kan være fortrængt, således at de tilkendegiver en fuld tilfredshed med deres krop, uanset hvordan den ser ud eller fungerer. Nogle af de børn, der således mister følingen med kroppen, kan ikke mærke deres mæthedstærskel og bliver enormt overvægtige. I andre tilfælde gør de det modsatte: udhungrer og overbelaster kroppen ved fysiske udfoldelser, for at hærde eller „revse“ den.

EKSEMPEL:

Theodor og Uffe var to af en stor flok, som hver for sig var blevet udsat for seksuelle overgreb af fodboldtræneren. Theodor var ikke nogen ørn til at spille fodbold, nærmest lidt tung i det, men træneren ville gerne beholde ham på holdet –.

Theodor var meget alene med sin mor og sine søskende, idet hans far var sømand, så han var „på en måde glad“ for kontakten med fodboldtræneren. Theodor brugte alle sine lomme penge til slik, og var der kage eller dessert på bordet, spiste han, så han „næsten revnede“. Når han kedede sig, spiste han. Når han så TV, spiste han ... Han blev temmelig overvægtig, men syntes ikke selv at ænse det. Når moderen prøvede at begrænse hans spisning, følte Theodor sig dybt krænket, vred og ked af det.

Uffe var en rigtig sportsdrenge, hurtig og modig på fodboldbanen, god til at lære teknik ... Træneren roste ham, fremhævede ham ofte, og Uffe – som var meget skamfuld over de seksuelle overgreb – følte sig forpligtet til at leve op til trænerens høje krav og forventninger til hans præstationer, både på fodboldbanen og seksuelt. Uffe løb flere km hver morgen, cyklede i skole, røg og drak aldrig. Når Uffe nåede en grænse for sin fysiske udfoldelse – træthed, smerte, ømhed i musklerne – animerede dette ham til at fortsætte, indtil „det“ forsvandt.

Et fjendtligt forhold til kroppen viser sig desuden i mere ekstremer former som selvmutilering. Der kan være tale om ødelæggelser af kroppen, f.eks. hjemmelavede tatooveringer, brændemærker og snitsår, eller af kønsorganerne:

EKSEMPEL:

En dreng havde sat et gummibånd så stramt om penis, for at undgå erektion „i utide“, at han måtte på skadestuen for at få det af igen.

En anden dreng ville heller ikke finde sig i, at hans tissemand pludselig kunne blive stiv, så når det skete, stak han hånden i lommen og „knækkede“ den.

Den mandlige identitetskonflikt

Foruden de skader, vi allerede har berørt, bliver drenges kønsidentitetsudvikling forstyrret af, at de udsættes for seksuelle overgreb af en tillidsperson. Det sker, hvad enten krænkeren er en mand eller en kvinde.

En mandlig tillidsperson (far, stedfar, storebror, onkel, lærer, fodboldtræner ...) er en kønsidentifikationsfigur for drengen, også selv om manden krænker ham seksuelt. Drengens position som offer gør det umuligt for ham at identificere sig med krænkerens mandighed i selve overgrebsituationen. Som offer er han jo både et barn i nød og samtidig ikke „en rigtig dreng“.

Overmaskuliniseringen er ofte et forsøg på at løse denne konflikt ved at identificere sig med krænkerpositionen, men det ser alligevel ud til, at kønsidentitetskonflikten oven i tilfidsbruddet bevirker, at der til det seksuelle misbrug bliver føjet en kønspecifick og dybt traumatiserende komponent.

Kønsidentiteten bliver imidlertid også anfægtet, når drengen krænkes seksuelt af en kvinde, specielt skadeligt er det, hvis det er hans mor – og da helt specielt uhåndterligt for drengen, hvis det seksuelle misbrug starter, før han er kommet i puberteten.

Det viser sig som regel, at mødre, som krænker deres sønner seksuelt, har haft svært ved at give slip på drengene og sætte klare grænser for dem, allerede da de var små. Det er specielt problematisk, når moderen ikke har magtet at støtte drengens selvstændighedstrang, således at det symbiotiske forhold ikke reelt er afsluttet. I de seksuelle overgreb vil mo-

deren – qua det at have været hans primære omsorgsperson – komme til at vække hans ubevidste længsel efter det symbiotiske fællesskab, som han ikke fik ordentligt afsluttet som lille. Hun binder drengen symbiotisk- seksuelt til sig ved at seksualisere forholdet og anfægter derved alvorligt hans kønsidentitet og selvstændighedsudvikling.

I nogle tilfælde bliver det umuligt for drengen at løsrive sig eller i psykologisk forstand adskille sig fra moderen. Ofte er disse drenges opførsel over for moderen præget af den modsætning, de er placeret i. På den ene side er de ofte voldelige, „flabede“, „uefterrettelige“ over for moderen, og på den anden side kan de ikke undvære hende, „vil“ ikke forlade hende, flytter f.eks. ikke hjemmefra:

EKSEMPEL:

Tom var efternøler og blev moderens væsentligste indhold i tilværelsen. Hendes tanker kredsede det meste af tiden om, hvordan hun bedst muligt skulle sikre, at Tom ikke var utilfreds med noget.

De ældre søskende besøgte ikke særlig ofte moderen og Tom, så de levede en noget isoleret tilværelse med hinanden. Tom sov i samme seng som moderen, og så længe han kan huske – og måske også før – har hun forgrebet sig seksuelt på ham.

Tom fremstod som en „sær“ dreng, han havde svært ved at omgås andre børn, fik ingen kammerater, da han kom i skole, men blev stadig tættere knyttet til sin mor. Af og til „gik Tom amok“ og ødelagde så det, der tilfældigvis var inden for rækkevidde. Han slog og sparkede moderen, og da han blev større, truede han med at slå hende ihjel i disse situationer. Stadigvæk var han det meste af tiden underlagt hendes vilje, havde ingen selvtilid, initiativ eller begreb om egne ønsker og behov og mente, at han elskede sin mor overalt på jorden, fordi hun havde gjort „alt“ for ham.

Moderen opfattede Toms destruktive adfærd som udtryk for, at han var „lidt anderledes“ end andre børn, at han havde stærkt behov for sin mor, selv om han var blevet stor, og hun brugte det som begrundelse for stadigvæk at sørge for „alting“ omkring Tom – knytte ham stadig stærkere til sig.

I 16-års alderen var Tom så „sær“, at han stort set ikke kunne fungere uden for familien.

Det tydeligste, gennemgående træk er, at disse drenge ofte udvikler et overdimensioneret, maskulint præget forsvar til at beskytte de sårede, indre dele af deres person. Billedlig talt kan man sige, at de bygger en kraftig, uigennemtrængelig „skal“ op omkring deres indre sårede barn. Drengene bruger dette forsvarssystem, denne „skal“, i deres kommunikation og samvær med omgivelserne, og kommer derfor nemt til at fremstå som aggressive, fjendtlige og uomgængelige drenge.

Udviklingen fra offer til krænker

Drenge, der krænker seksuelt, har vi hovedsageligt kendskab til fra døgninstitutioner – behandlingshjem, børnehjem, ungdomspensioner og plejefamilier, hvor man har oplevet, at de har krænknet andre – ofte meget yngre – børn seksuelt. Det har vist sig, at langt de fleste af de meget unge krænkere selv er seksuelt misbrugt eller på anden måde mishandlet. Deres krænkelse er da udtryk for en gentagelsesvang, og vi må tage i betragtning, at et barns krænkende adfærd ofte vil være symptom på, at barnet selv er misbrugt.

Det ser ud til, at kun få af de piger, der udsættes for seksuelle overgreb, udvikler sig til seksuelle krænkere, mens omvendt kvindelige krænkere stort set altid selv har været ofre for seksuelle overgreb. Anderledes ser det ud for mændenes vedkommende. En hel del af de misbrugte drenge udvikler sig til syneladende til seksuelle krænkere, men samtidig er det ikke alle mandlige krænkere, der har været udsat for seksuelle overgreb. De har imidlertid så at sige altid været udsat for andre former for omsorgssvigt eller mishandling. Som tidligere nævnt (kap. 1) finder man – alt efter hvilke typer af krænkere, man undersøger – at mellem 30% og 90% af de mandlige krænkere selv har været udsat for seksuelle overgreb som børn.

En forklaring på denne forskel mellem kønnene kan ligge i, at piger og drenge opfatter det seksuelle misbrug forskelligt og har forskellig måde at finde en mening med det (jvf. Summit, 1983).

Det barn, der opfatter misbruget som et bevis på, at hun/han er „forkert“ – grim, ond, i vejen ... –, mens krænkeren er o.k., vil med stor sandsynlighed opbygge en indadrettet, selvdestruktiv overlevelsesstrategi, som det typisk sker for pigerne. Denne reaktion viser, at barnet har identificeret sig med offerpositionen i overgrebsituationen, og altså accepteret – i sit forsvar – at være „forkert“, mens alle de andre – „verden“ – er „rigtig“.

Det barn, som derimod er i stand til at fastholde, at det selv er „rigtigt“, og at det altså må være „verden“, der er noget i vejen med – der er „forkert“ – (hvilket jo er sandheden om seksuelle overgreb), vil med stor sandsynlighed som ung eller voksen rette sin vrede mod den „forkerte“ verden i form af aggressiv, evt. destruktiv adfærd. Det er en typisk reaktion for drenge, der bliver misbrugt, og kan ses som udtryk for barnets identifikation med krænkerpositionen i overgrebsituationen.

Det er paradoksalt, som vi også tidligere har konstateret, at det barn, som gennemskuer og holder fast ved sandheden om misbruget, ikke kan finde bekræftelse på eller støtte i denne sandfærdige opfattelse, så længe overgrebene stadig sker. Tværtimod bliver dette barn ofte udsat for omgivelsernes forlømmelse og forsøg på at ændre dets fjendtlige forhold til disse omgivelser og dets besværlige opførelse. Således bliver det yderligere understøttet for barnet, at det er nødt til at stoppe sine forsøg på at forstå omverdenens følelser, hvis det selv skal overleve, og det må endvidere indse, at det er en umulig opgave for et lille barn at lave om på verden. Barnets sunde og sande „verden“ er forkert – opfattelse af misbruget hindrer også barnet i at få et positivt forhold til sine medmennesker, og får således den destruktive konsekvens, at barnet bliver forstyrret i udviklingen af sine empatiske evner og fastholdt i et fjendtligt forhold til sin omverden.

Barnet møder naturligt alle nye kontakter med sin „verden“ er forkert – attitude, dvs. en fjendtlig holdning og eventuelt krænkende adfærd over for andre, hvilket typisk vil fremkalde en afvisning, som så atter bekræfter barnet i sin opfattelse.

Det bliver stadigt sværere for barnet at få tillid til, at det er muligt at finde forståelse og udvikle et anderledes forhold til omverdenen.

Mange omstændigheder er medbestemmende for, om det seksuelt misbrugte barn udvikler en „jeg er forkert“ – eller en „verden er forkert“ – forklaringsmodel, men som nævnt er den første mest typisk for pigerne og den anden for drengene, hvilket var forventeligt ud fra erfaringerne om, at langt flere seksuelt misbrugte drenge end piger udvikler sig til seksuelle krænkere. Ligeledes er det overensstemmende med vores erfaringer om, at de seksuelle krænkere, der ikke selv er ofre for seksuelt misbrug, er blevet mishandlet eller misrøgtet på anden måde.

Der er således mange erfaringer, der peger på, at krænkelser af andre mennesker er udtryk for en gentagelse af, hvad krænkeren selv har været udsat for.

De kliniske erfaringer viser os nogle „tommelfingerregler“:

- De meget unge og små drenge, der krænker seksuelt, er ofte selv seksuelt misbrugt.
- Drenge i pubertetsalderen, der krænker seksuelt, viser sig ofte selv at være seksuelt misbrugt, når de krænker børn, der er betydeligt yngre end de selv, eller når der er vold involveret i de seksuelle overgreb, de laver.

Man kan ikke sikkert sige ud fra konkrete hændelser i et barns liv, at dette eller hint vil gøre det til en krænker, men vi kan formode, at et barn, der udviser en grundlæggende fjendtlig holdning til sin omverden med større sandsynlighed vil komme til at krænke andre – også seksuelt – end det barn, der udvikler en selvudslettende, opofrende attitude.

Vi kan imidlertid også formode, at det barn, der har udviklet den fjendtlige holdning til omgivelserne, har haft god grund til at gøre det. Det viser erfaringerne os – og almindelig sund fornuft siger også, at intet menneske for alvor ønsker altid at være i opposition og ugleset.

Kategorisering forud for behandlingen

Man kan altså ikke opstille klare retningslinier eller overskuelige modeller til kategorisering af seksuelt misbrugte og/eller seksuelt krænkende børn. Et seksuelt overgreb må delvis forstås ud fra omstændighederne omkring den konkrete situation. Man opfatter f.eks. et overgreb, begået af en 6-årig, som uden krænkerfølelser eller krænkerbevidsthed blot gentager det, han har lært af den, der krænkede ham, anderledes end et seksuelt overgreb, begået af en 16-årig, som fikseret i sin oplevelse af at leve i en uretfærdig verden, selv går ud og tager det, han føler, han har ret til og brug for, med list eller vold.

Den norske psykolog, Thore Langfeldt, har fundet det hensigtsmæssigt at behandle drenge med aggressive seksuelle handlinger adskilt fra drenge, som ikke udviser aggression i de seksuelle handlinger. Langfeldt skelner mellem aggression og vold – der er ikke nødvendigvis sammenfald mellem de to. Vold kan være vældig kontrolleret, hvorimod aggressionen netop er ukontrolleret, når den viser sig i drengenes seksuelle overgreb. Langfeldt interesserer sig for, hvor den afmægt stammer fra, som er aggressionens base. Han undersøger, om drengene oprindeligt har følt sig afmægtige i forhold til seksualitet, i forhold til aggression eller i forhold til konflikter og følelser.

Der har ikke været tilstrækkelig mange seksuelt krænkende drenge i behandling endnu her i landet – hverken præpubertetsdrenge eller pubertetsdrenge – til, at man på den baggrund kan udarbejde en typologi over de unge krænkerere. Den amerikanske behandlingsklinik PHASE har derimod på baggrund af de mange erfaringer, man har her, udarbejdet en typologi over pubertetsdrenge, der krænker seksuelt.

Vi vil præsentere PHASE's typologi her for at illustrere, hvor vidt forskellige seksuelle krænkerere er, og derved modvirke det noget stereotype billede af krænkerere, der ofte figurerer. Typologien kan desuden være inspirerende for en eventuel udarbejdelse af en lignende inddeling af de drenge, vi møder. Endelig kan typologien være en hjælp i planlægningen og gennemførelsen af behandling af de unge krænkerere.

Behandlingsklinikken PHASE's typologi for seksuelt krænkende pubertetsdrenge

Behandlingsklinikken PHASE etableredes i 1981 i Minneapolis, Minnesota, USA, specielt med henblik på behandling af unge drenge, der havde krænket mindreårige børn seksuelt. De unge var i „Juvenile Court“ idømt behandling, og det var således nødvendigt at sørge for et behandlingstilbud, som specielt var indrettet efter deres behov.

„PHASE“ står for Program for Healthy Adolescent Sexual Expression, og er en klinik, der arbejder ambulant familieorienteret med undersøgelser og behandling af drenge mellem 12 og 19 år, som har handlet på en seksuelt uhensigtsmæssig og krænkende måde.

PHASE's tilbud indeholder både individuel terapi og gruppe-terapi en gang om ugen for alle unge – og familiesamtaler ca. hver anden uge. Derudover tilbyder klinikken seksualundervisning både til den unge og til hele familien.

For at komme i betragtning til PHASE' behandlingstilbud, må den unge ikke have udvist groft voldelig adfærd, hverken i forbindelse med de seksuelle overgreb eller i øvrigt. Desuden skal han aktuelt være fri af alkohol- og narkotikamisbrug, og endelig er det en betingelse, at drengens familie støtter og eventuelt deltager i behandlingen.

PHASE er en af de ældste klinikker af sin art i USA, og således et af de steder, der har samlet flest erfaringer med behandling af drenge, der krænker seksuelt.

Klinikken udmærker sig desuden ved en høj grad af stabilitet i behandler-team'et, og lederen er stadig Michael O'Brien, som startede PHASE i 1981. PHASE-klinikken har dannet model for mange tilsvarende klinikker over hele USA.

På de godt og vel 10 år, klinikken har eksisteret, har op mod tusind drenge og deres familier været igennem en behandling her. Man har lavet efterundersøgelser, som viser, at behandlingen i høj grad er lykkedes. Der er meget få tilbagefald til seksuelle krænkelser blandt de behandlede drenge. (Bera, 1985, O'Brien, 1989).

Det ideologiske grundlag for behandlingsarbejdet på PHASE-klinikken – behandlingsfilosofien – er humanistisk. Man betragter drengenes problemer som resultat af et uhensigtsmæssigt samspil mellem den enkelte dreng og hans omgivelser – især familien. De seksuelle aspekter i problemstillingen ses som udtryk for, at drengens seksualitet er blevet uhensigtsmæssigt kanaliseret. Det ideologiske grundlag rummer således den holdning, at drengenes seksualitet som sådan er sund, det er deres forvaltning af seksualiteten, der skal arbejdes med, så de lærer at håndtere seksualiteten på en konstruktiv måde. I det hele taget bygger behandlingen på en respektfuld holdning til drengenes person og tager udgangspunkt i deres evner og ressourcer.

Med baggrund i erfaringerne fra PHASE-klinikken har lederen, Michael O'Brien sammen med en anden psykolog og medarbejder ved klinikken, Walther Bera, udviklet en typologi for seksuelt krænkende pubertetsdrengene. Bera og O'Brien kategoriserer drengene efter deres psykologiske baggrund og motiv til at krænke seksuelt kombineret med en forståelse af deres handlinger.

Vi vil kort præsentere PHASE-typologien, idet vi dog udelader de dele, som særligt retter sig mod amerikanske forhold.

Bera og O'Brien opererer med 8 grupperinger af unge krænkere, heraf 7 forskellige typer:

1. Den naive udforsker
2. Den dårligt tilpassede krænker
3. Den pseudotilpassede krænker
4. Den seksuelt aggressive krænker
5. Den tvangsseksuelle krænker
6. Den forstyrrede, impulsive krænker
7. Den gruppepåvirkede krænker
8. De, der ikke klart kan placeres i nogen kategori

1. Den naive udforsker.

EKSEMPEL:

Anders er 13 år, bor alene med sin mor og besøger jævnligt sin far. Forældrene har vanskeligt ved at kommunikere, men begge holder af Anders. Familien har oplevet nogle svære kriser, og da forældrenes skilsmisse blev en realitet, reagerede Anders med adfærdsproblemer i skolen og hjemme. Han var på behandlingsinstitution i ca. 1½ år, hvorefter han flyttede hjem til moderen som 12-13-årig. Anders klarer sig i skolen og har jævnaldrende kammerater.

Under et week-end besøg hos sin moster, har Anders opfordret sin 4-årige fætter til at deltage i seksuelt samvær i form af gensidig masturbation. Fætteren fortalte bagefter sine forældre om „legen“, som han ikke brød sig om.

A. Personlig og social baggrund:

- som regel ret ung (11-13 år),
- en personlig historie med begrænset udadrettet adfærd,
- rimeligt udviklede sociale færdigheder,
- rimelige kammeratskabsrelationer,
- ofte forholdsvis stabil familiebaggrund,
- sjældent selv offer for fysisk eller seksuelt misbrug.

B. Problemetets karakter:

- overgrebet er udtryk for seksuel naivitet,
- overgrebet er en enkeltstående handling – højst et par stykker,
- offeret er for det meste et lille barn (2-6 år),
- handlingen er ofte udløst af situationen/lejligheden (baby-sitting, familiesammenkomst, etc.),
- drengen har ikke gjort brug af magt eller trusler.

C. Motivation for de seksuelle overgreb:

- udforske og eksperimentere med sine nyopdagede, seksuelle følelser.

D. Behandlingsopgaver:

- konkret undervisning om unges seksualitet som modsætning til seksuelt misbrug – både til den unge og hans forældre,
- udvikle en større åbenhed i familien til at tale om seksuelle emner.

2. Den dårbigt tilpassede krænker

EKSEMPEL:

Søren på 17 år er som dreng blevet seksuelt misbrugt af voksne mænd. Søren er en isoleret ung mand. Han har ingen kammerater – og har aldrig haft det.

Søren bor i sin familie, og bliver ikke længere seksuelt misbrugt. Derimod har han krænkede andre drenge i nabolaget seksuelt. Søren inviterede drengene til at se TV på sit værelse, ofte havde han også slik at byde på. Det seksuelle overgreb bestod af "gensidig" masturbation og "kæleri". Efter nogen tid fortalte en af de mindre drenge om overgrebene, som de fandt ubehagelige. Forældrene sørgede for, at Søren stoppede sine krænkelse og kom i terapi.

Det var en lettelse for Søren, at forældrene greb ind og forhindrede ham i at fortsætte krænkelse af de andre børn. Han hadede sig selv dybt, hver gang, han havde foretaget sig på dem, men kunne ikke selv bringe overgrebene til ophør.

A. Personlig og social baggrund:

- har "altid" været socialt isoleret,
- sjældent accepteret af jævnaldrende – ofte udsat for mobning,
- søger kontakt med yngre børn, som vil acceptere og se op til ham,
- tidligere kun begrænset udadrettet adfærd,
- stærke følelser af utilstrækkelighed og usikkerhed,
- har ofte manglet en nærværende far.

B. Problemet karakter:

- drengen udviser et fastlåst mønster af seksuel adfærd overfor børn, overgrebene gentages gennem lang tid,
- han anvender manipulation, snyd, lokken, belønning etc.,
- offeret er for det meste et barn, familien kender.

C. Motivation for de seksuelle overgreb:

- opnå intimitet og styrke sin selvtilid, identitet og autonomi.

D. Behandlingsopgaver:

- familien har en indvendig kaotisk og symbiotisk struktur: krænkeren vender sig mere til familien end til jævnaldrende for samvær,
- der er rolleforvirring og ombytning af voksen- og børneroler i familien,
- ofte har krænkeren en overinvolveret mor og en fraværende eller afstandstagende far,
- krænkeren mangler evner, færdigheder eller muligheder til kammeratkontakt.

3. Den pseudo tilpassede krænker

EKSEMPEL:

Jens på 16 år boede hos sin tante og onkel, som havde en datter på 6 år. Han var en til tider indesluttet og til andre tider udadrettet dreng, som havde svært ved at hitte rede i sine familiemæssige relationer. Han følte sig – og blev – ofte afvist af forældrene. Under tiden blev Jens sat til at passe sin kusine, og i de situationer begyndte han at misbruge hende seksuelt. Pigen var skræmt, og Jens nød at se hendes angst og således føle sig magtfuld – en slags hævnlyst blev udløst hos ham. Jens var jaloux på pigen, som så vidt han kunne se havde alt det, et barn kan ønske sig, først og fremmest forældrenes opmærksomhed og kærlighed. Han følte det, som om pigen som offer for hans seksuelle overgreb "betalte noget tilbage" til ham, der var så forsømt.

A. Personlig og social baggrund:

- almindeligvis sidst i puberteten (16-18-års alderen),
- gode sociale færdigheder,
- afslappet deltagende, men ikke intimt knyttet til kammerater,
- tidligere kun udvist meget begrænset udagerende adfærd - eller slet ingen,
- for det meste selvtilfæld i de fleste situationer,
- falder inden for normalområdet ved psykologiske personlighedstestninger,
- i mange tilfælde selv offer for misbrug: fysisk eller seksuelt, følelsesmæssigt misbrug eller svigt,
- ofte velbegavet.

B. Problemets karakter:

- drengen udviser et fastlåst mønster af seksuel adfærd over for andre børn,
- han rationaliserer stærkt sine seksuelle handlinger,
- han oplever som regel kun meget lidt fortrydelse eller skyldfølelse over de seksuelle overgreb,
- han karakteriserer de seksuelle overgreb som gensidige, følelsesmæssigt milde og blottet for tvang eller overtalelse.

C. Motivation for de seksuelle overgreb:

- et narcissistisk grundet behov for og en følelse af ret til at få sine egne (seksuelle) behov tilfredsstillet når og hvor, han ønsker det.

D. Behandlingsopgaver:

- drengen opretholder et socialt skin af ordentlighed og anstændighed for familiens og samfundets skyld,
- hans personlige og familiære roller er skarpt adskilt fra hans sociale roller f.eks. blandt kammerater og på arbejdspladsen,

- han savner ofte motivation til at gå i terapi, fordi de ovennævnte psykiske forsvarsmekanismer er meget stærke og effektive,
- der er risiko for, at drengen bliver patologisk narcissist som voksen.

4. Den seksuelt aggressive krænkelse

EKSEMPEL:

Peter er 14 år, og seksuelt misbrugt af sin mor. Mens han var anbragt på en døgninstitution krænkede Peter både sin lillesøster og en del andre piger. Han havde samleje med pigerne, når det lykkedes for ham. Selv omtaler Peter disse seksuelle aktiviteter som kæresteforhold, men i de tilfælde, hvor pigerne ikke umiddelbart var villige til at deltage i de seksuelle aktiviteter, brugte Peter vold i form af fysisk fastholdelse og „kvælertag“ for at få sin vilje. Når Peter fortæller om disse episoder, kan man tydeligt høre, at han helt klart mener, at han har ret til at få sex med den pige, han nu engang har udset sig.

A. Personlig og social baggrund:

- ofte produkt af en kaotisk og misbrugende familie,
- gode kammeratskabsevner, sociale færdigheder,
- ofte charmerende og gruppe-minded,
- i mange tilfælde en asocial løbebane bag sig,
- slås ofte med familiemedlemmer og kammerater,
- ofte misbrug af alkohol og/eller narkotika,
- mangler impuls kontrol.

B. Problemets karakter:

- drengen anvender vold eller trusler om vold i forbindelse med de seksuelle overgreb, som kan påføres både jævnaldrende og yngre børn, samt voksne,
- han er en ofte asocial og karakterafvigende person.

C. Motivation for de seksuelle overgreb:

- bruge sex til at opleve personlig magt eller udtrykke vrede.

D. Behandlingsopgaver:

- drengens familie er ofte uorganiseret og krænkende og kommer derfor til at undergrave den unges egne positive mål i terapien,
- han har svært ved at udtrykke vrede og andre følelser på en klar og konstruktiv måde,
- det er vanskeligt at opretholde den karakterafvigende krænkelses motivation for behandling.

5. Den tvangsseksuelle krænker

EKSEMPEL:

Martin er 17 år og har en søster på 19. Familien har altid levet et siltfærdigt liv, faderen som underordnet, „anonym“ – og forbigået – kontorfunktionær i en lokal virksomhed, moderen fortrinsvis som husmor. Der har sjældent været skænderier mellem forældrene, og børnenes indbyrdes stridigheder er som oftest blevet bilagt af forældrene, som ikke kunne udholde slagsmål eller fjendskab i familien.

Da Martin kom i puberteten, havde han svært ved at begå sig mellem kammeraterne, han blev ofte vred eller skuffet over dem – og gik sin vej.

I forholdet til piger blev han ofte „udkonkurreret“ af andre drenge – og veg pladsen uden kamp. Martin fandt ud af at holde sig i periferien af gruppen, iagttage de andre – og efterhånden ligefrem belure dem, når de dyrkede sex. Martin selv blev seksuelt ophidset ved synet af de andre unges udfoldelse; onanerede, mens han belurede dem og udviklede sig til „vindueskigger“.

A. Personlig og social baggrund:

- evner ikke at udtrykke negative følelser på en hensigtsmæssig måde,

- familiesystemet er ofte rigtigt med skarpe grænser udadtil,
- forældrene har ofte svært ved at udtrykke følelser direkte.

B. Problemet karakter:

- drengen er almindeligvis grebet af gentagelse af en seksuelt ophidsende adfærd, som er tvangspræget og afhængigheds-skabende,
- overgrebene er ofte ikke-berørende: kiggeri, frække telefonopringninger, exhibitionisme og fetichisme,
- han er auto-erotisk.

C. Motivation for de seksuelle overgreb:

- oplever at komme i bedre humør ved at udføre krænkelsen, enten fordi det ophæver en angst/nervøsitet eller fordi han oplever en større grad af ophidselse,
- krænkelsen er selvkontrolleret, selvtermineret og derfor motiveret af og tilfredsstillende for krænkeren selv.

D. Behandlingsopgaver:

- afdække og bevidstgøre om mønsteret i de krænkende handlinger for drengen og familien,
- udvikle en klar handleplan for drengens adfærd i de seksuelt krænkende situationer.

6. Den forstyrrede, impulsive krænker

EKSEMPEL:

Tom og hans 3 søskende kom i plejefamilier, da deres alkoholiserede, voldelige far pludselig døde. Tom havde svære indlæringsvanskeligheder i skolen og gik det meste af tiden i specialklasse. Han havde kun sporadisk kontakt med andre børn, vidste ikke, hvordan han skulle opføre sig, så de andre børn gad være sammen med ham. Han havde ofte mareidit og var også ofte om dagen plaget af angstanfald. Hans mor „ørkede ikke“ have ham på week-end besøg, og sine søskende så han også

sjældent. En af søstrene var atter flyttet hjem til moderen. Tom benægtede at være jaloux over det, men raserede sit værelse, da han fik det at vide.

Til Toms konfirmation holdt plejefamilien festen for ham. Tom var nervøs for dagen, og drak „godt med vin“ til middagen. Senere på dagen var Tom og hans „plejekusine“ på 11 år alene på Toms værelse, hvor de hørte musik – og Tom forgreb sig seksuelt på pigen. Senere fortalte han, at han pludselig syntes, hun var så sød – det kildede i kroppen, når han kom til at røre ved hende, hans angst, som næsten altid lå „på lur“ forsvandt. Tom rørte mere og mere – blev mere og mere seksuelt ophidset, holdt pigen fast og endte med at få udløsning. Tom havde ingen fornemmelse af, at pigen ikke havde brudt sig om hans opførsel over for hende.

A. Personlig og social baggrund:

- ofte svære psykiske problemer,
- ofte en baggrund med misbrug af alkohol eller stoffer,
- ofte betydelige indlæringsvanskeligheder/skoleproblemer.

B. Problemet karakter:

- overgrebene er karakteriseret af en impulsivitet, som viser en akut forstyrrelse i virkelighedsforståelsen,
- overgrebene kan enten være en enkeltstående, uforudsigelig og ukarakteristisk handling eller være del af et mønster af bizarre og rituelle handlinger,
- krænkelse afspejler en fejl i de almindelige hæmmingsmekanismer på grund af tankeforstyrrelser og/eller påvirkning af stoffer.

C. Motivation for de seksuelle overgreb:

- kompleks og individuelt bestemt.

D. Behandlingsopgaver:

- en komplet psykologisk testning mhp. vurdering af personligheden og mulighederne for behandling,
- en komplet familie- og individuel historie,
- langvarig behandling.

7. Den gruppepåvirkede krænker

EKSEMPEL:

Erik og klassekammeraterne sad og kedede sig ved skolefesten. De havde drukket nogle øl hjemmefra, for at „komme i stemning“ og få mod til at danse med pigerne. Erik var hemmeligt forelsket i Anne fra klassen, og nu, hvor de havde drukket, røbede Erik sine følelser for Anne over for de andre drenge. De gav ham en mængde gode råd om, hvad han skulle gøre, og fulgte nøje Eriks første kejtede forsøg på at komme i kontakt med Anne. Det lykkedes ikke, hun var optaget af Hans Jørgen fra 10. Erik og kammeraterne snakkede videre om, hvad Erik kunne gøre. Da festen var slut, mødte Erik Anne i garderoben. Han var nu temmelig beruset, tog hårdt fat i Annes arm og tiltvang sig et kys. En af de andre drenge kom til, gratulerede Erik med „sejren“, og gav ham nye ideer til, hvad han kunne gøre. Anne forsøgte at skribe og sno sig fri, men Erik holdt hende fast, mens han gjorde, som kammeraten foreslog.

A. Personlig og social baggrund:

- afhængig af en kammerat eller en gruppe af kammerater,
- meget forskelligartede, men som regel en almindelig familiebaggrund, uden kriminalitet ell.lign.

B. Problemet karakter:

- det seksuelle overgreb finder sted, mens en eller flere kammerater er til stede,
- offeret er for det meste kendt af drengen, og „udvalgt“ på forhånd,

- drengen giver ofte offeret eller kammeraten/kammeraterne skylden for, at overgrebet fandt sted.

C. Motivation for de seksuelle overgreb:

- de seksuelle overgreb opstår som et resultat af gruppepres („lakaj“- mentalitet) eller som et forsøg på at opnå kammeraternes opmærksomhed, billigelse eller lederskab („høvding“-mentalitet).

D. Behandlingsopgaver:

- placere drengene fra gruppen i forskellige behandlingsgrupper,
- sammenligne drengenes historier med hinanden og med offerets. Hertil kan man bl.a. bruge retsudskrifter, hvis de er tilgængelige, for at få et billede af, „hvad der virkelig skete“,
- konfrontere drengene med uoverensstemmelser, rationaliseringer, projektioner og deres gensidige fratæggelse af skyld,
- sørge for, at hver enkelt af drengene påtager sig sin del af ansvaret for krænkelserne og dens konsekvenser for offeret.

8. De, der ikke kan placeres i nogen kategori

Denne kategori er en slags opsamlingsgruppe, hvor man kan anbringe drenge, der udviser et blandet mønster af seksuelle krænkelser, således at f.eks. deres motivation synes at veksle fra gang til gang. Her placerer PHASE-medarbejderne desuden drenge, som ser ud til at være uretfærdigt dømt som seksuelle krænkere.

Under forudsætning af, at PHASE-typologien dækker det spektrum af seksuelt krænkende drenge, vi har her i landet, kan vi altså i forhold til behandlingen skelne mellem drenge, der alene har brug for seksualundervisning, jvf. type 1, og drenge, der har brug for egentlig behandling, jvf. type 2-8. Endvidere vil det gælde, at de sidstnævnte drenges (type 2-8)

seksuelle krænkelser er symptom på problemer både i drengenes familiesystem og også i andre af deres funktioner end dem, der direkte angår det seksuelle.

PHASE-typologien kan bruges til at identificere seksuelt krænkende drenge gennem deres adfærd, men implicerer ikke nogen retningslinier for den konkrete udformning af behandlingen til de forskellige typer. Det skyldes bl.a., at der ikke er en entydig forbindelse mellem den måde, problemerne mest relevant angribes på og drengenes adfærd eller krænkelser art. For at tilrettelægge relevant behandling er det derfor nødvendigt også at undersøge drengenes personlighedstyper.

Forskellige personlighedstyper hos krænkere

Det har vist sig, at ofre for seksuelt misbrug eller andre alvorlige overgreb i barndommen udvikler reaktionsmønstre, som ofte kommer til at præge deres adfærd eller hele fremtoning specielt i kontakten med andre mennesker. Det præg, som overgrebsoplevelser sætter på et barns personlighed, kan ses som udtryk for barnets tilpasning til sine livsbetingelser. Der er altså tale om overlevelsesstrategier eller psykiske forsvarssystemer.

Vi vil i det følgende skitsere en model til kategorisering af de unge krænkere med henblik på at udvikle relevante behandlingsformer. Modellen er en videreudvikling af den kategorisering af krænkere, som fremstilles i E. Hildebrand & E. Christensen: „Familier med seksuelt misbrug af børn“. Her kategoriseres krænkerne i 4 grundtyper, efter hvilket behov, de primært søger tilfredsstillet gennem de seksuelle overgreb. Krænkeres primære motiver for at seksualisere kontakten med et barn varierer, og det er afgørende for behandlingen af både offeret og krænkeren at vide, om krænkerens motiv var at vise barnet sin kærlighed, at få sit seksuelle behov tilfredsstillet, at føle sig magtfuld eller få afløb for sin vrede. Denne model supplerer vi med iagttagelser og overvejelser, som den amerikanske psykolog Noël Larson har gjort sig. Hun har gen-

nem mange år arbejdet med voksne, både krænkere (i fængsler) og ofre for incest/sekuelle overgreb, mest kvinder. Hendes overvejelser er interessante i denne sammenhæng, idet hun analyserer disse klienters personlighed, og finder nogle typiske måder, hvorpå offer-erfaringer viser sig at præge personens fremtoning. Den konkrete udformning af dette præger viser sig at variere fra tilfælde, hvor personen i næsten alle situationer viser sig som offer, over forskellige blandingstyper af offer- og krænkerpræget adfærd til personer, der næsten altid viser krænkeradfærd. Disse iagttagelser stemmer overens med vores erfaringer med, hvordan seksuelt misbrugte børn kan „vælge“ forskellige udformninger af overlevelsesstrategier.

Da den seksuelle krænker som regel også har været udsat for overgreb – psykiske, fysiske eller seksuelle – i sin barndom, vil også han udvikle et tilpasningsmønster inden for dette spektrum.

Det er vigtigt her at forstå offer- og krænkeradfærd som udtryk for en måde at karakterisere adfærdsmønstre i de forskellige personlighedsstrukturer på. De fleste børn, som bliver udsat for alvorlig mishandling eller omsorgssvigt, herunder seksuelle overgreb, vil udvikle en personlighedsstruktur, som enten indeholder en overvægt af offeradfærd eller af krænkeradfærd.

Vi opererer med 4 begreber: offer, krænker, offerpersonlighedsstruktur og krænkerpersonlighedsstruktur. Offer og krænker henviser til den rolle, personen havde i den konkrete overgrebssituation. Når vi bruger begreberne offerpersonlighedsstruktur og krænkerpersonlighedsstruktur henviser vi til den måde, som overgrebene har udformet personlighedsstrukturen på.

Karakteristisk for en offerpersonlighedsstruktur er:

1. at personen i kontakten med andre mennesker primært vil koncentrere sig om at tilfredsstille virkelige eller opdagede behov hos de andre, og
2. at personen mangler fornemmelse af sine egen grænser – psykiske, følelsesmæssige, kropslige og seksuelle.

Offerstrukturen implicerer, at personen samtidig både føler sig magtesløs i forhold til at påvirke sine omgivelser og føler sig ansvarlig for egne og andres følelser og adfærd.

Karakteristisk for en krænkerpersonlighedsstruktur er:

1. at personen primært søger at tilfredsstille egne behov i sin kontakt med andre mennesker, og
2. at personen er i stand til at overskride andres grænser psykisk, følelsesmæssigt, kropsligt og/eller seksuelt uden at føle sig ansvarlig for krænkelsen. Personen rationaliserer sin adfærd og berettiger den i enten nødvendigheden af beskyttelse af sig selv eller i en tilfredsstillelse af egne behov.

Af bagvedliggende holdninger eller opfattelser udtrykker offerpersonligheden altså: „Det er vigtigere for mig, hvad du har brug for, end hvad jeg har brug for.“ – „Du er vigtig, jeg er ikke vigtig.“

Krænkerpersonligheden derimod udtrykker: „Det er vigtigere for mig, hvad jeg har brug for, end hvad du har brug for.“ – „Jeg er vigtig, du er ikke vigtig.“

Offerpersonligheden udtrykker: „Jeg er ansvarlig for alt“, mens krænkerpersonligheden siger: „Jeg er ikke ansvarlig for noget“.

Et menneske med en overvejende offerpersonlighedsstruktur vil føle sig ansvarlig for alt, men alligevel føle, at hun/han ikke kan leve op til dette ansvar på grund af sin indre følelse af magtesløshed. Derimod vil en person, der primært har en krænkerpersonlighedsstruktur både udadtil vise og indvendigt føle: „dette er ikke mit ansvar, det har aldrig været mit ansvar, og det vil aldrig blive mit ansvar.“

De to tilsyneladende vidt forskellige måder at placere ansvar og ansvarlighed på afspejler to måder at forsøge at sikre sig indflydelse på sin situation.

Krænkeradfærd er en aktiv magtudøvelse, som har til formål at styrke personens identitet og følelse af styrke. Modsvarende er offeradfærd et forsøg på at få kontrol over an-

dre ved at sørge for deres behovstilfredsstillelse på en sådan måde, at deres handlemuligheder begrænses. Dette gøres ofte passivt aggressivt. Vi forstår her „magt“ som evnen til aktivt at øve indflydelse på andre og „kontrol“ som evnen til at begrænse andres indflydelse. Krænkeradfærden er altså udtryk for, at personen har magt, men ikke nogen kontrol, hvorimod offeradfærden viser, at personen har kontrol men ingen magt. Samtidig må disse begreber forstås dialektisk, således at ekstrem magt kan blive kontrollerende, og ekstrem kontrol kan fungere som magt.

Man kan nemt forestille sig, hvorledes to mennesker – det ene med en offerpersonlighedsstruktur og det andet med en krænkerpersonlighedsstruktur – vil tiltrække hinanden. De vil være fuldstændig enige om, hvor ansvarligheden skal placeres, og hvis behov, det er vigtigst at tilfredsstille. Men da såvel offer- som krænkerpersonlighedsstrukturen jo er udtryk for disse menneskers overlevesstrategier, har de på trods af den forskellige fremtoning i virkeligheden samme problem: de er ikke i stand til at tage ansvaret for deres egne følelser og adfærd.

Det er tankevækkende, at den almindelige opdragelse hos os faktisk lærer piger at få indflydelse på deres situation primært igennem kontrol, mens drenge lærer at få indflydelse igennem udøvelse af magt.

Noël Larson opererer i sin kategorisering med fem personlighedstyper, repræsenterende forskellige fordelinger af „offer“- og „krænker“-træk i personligheden:

1. Den „rene“ offerpersonlighed
2. Den klassiske offerpersonlighed
3. Den præstationsorienterede personlighed
4. Den dissociative/opspaltede personlighed
5. Den krænkende personlighed

Den „rene“ offerpersonlighed

Personens adfærd er i alle forhold præget af offertræk. Personen har meget få og svage forsvarsmekanismer og oplever derfor konstant at blive invaderet og krænket af andre mennesker og situationer. Oftest vil personen have svært ved at fungere uden for et beskyttet miljø som f.eks. et psykiatrisk hospital. Personen er ofte dybt deprimeret, præget af håbløshed og har stor risiko for at suicide.

EKSEMPEL:

Karen er en ca. 30 årig, normalbegavet kvinde, der igennem det meste af sin barndom blev misbrukt seksuelt af forskellige mænd fra sin familie. Allerede fra hun var lille, gennemførte mændene samleje med hende. Ofte var flere af dem til stede samtidigt, og morede sig over Karens forlegenhed og usikkerhed, når de „legede“ med hende. Hun har adskillige gange som ung og voksen været indlagt på psykiatrisk hospital med diagnosen reaktiv psykose. Hun har på et tidspunkt gennem nogle år levet sammen med en væsentligt ældre mand, der mishandlede hende fysisk og terroriserede hende psykisk. Karen er i dag fuldstændig initiativløs i forhold til sig selv og sit liv. Hun bor under beskyttede forhold, og ønsker tilsyneladende ingen forandringer. Karen tager imod den hjælp, hun bliver tilbudt, men beder aldrig om noget. Når personalet spørger, hvad hun kunne tænke sig at foretage sig, svarer Karen, at det ved hun ikke, men når personalet foreslår et eller andet, accepterer Karen det altid. Hendes tanker, når hun er alene, kredser meget om selvmord, hun ønsker ikke at leve, kan ligesom ikke overkomme det.

Den klassiske offerpersonlighed

Denne personlighedstype er karakteriseret ved i langt de fleste situationer at opføre sig som offer. De vil gennemgående være underdanige, opofrende, selvudslettende, men dog af og til vise deres krænkertræk i form af protest mod at blive udnyttet eller mod følelsen af at blive udnyttet. Disse personer

bliver ofte af deres omgivelser karakteriseret som søde og hjælpsomme mennesker, der af og til bliver „hysteriske“. Det er denne personlighedstype, som oftest beskrives i litteraturen om seksuelle overgreb.

EKSEMPEL:

Dorte har været offer for sin fars seksuelle overgreb gennem størstedelen af sin barndom. Moderen var sygelig, og det er Dortes overbevisning, at hun godt vidste om de overgreb, Dorte blev udsat for. Dorte blev „fars kone“, han havde samleje med hende, når det passede ham. Dorte havde mange (andre) pligter i hjemmet, og følte sig ansvarlig for familiens trivsel – nu moderen ikke kunne tage sig af det. Desuden følte hun, at hun skulle beskytte sin mor, der var så svagelig. Dorte skulle hjælpe alle, der havde det svært. Hun fandt en mand, der var sød og rar, men ikke særlig selvstændig, således at Dorte også i sit eget ægteskab følte sig nødsaget til at sørge for det hele. Hun kunne ikke stille relevante krav til manden, men blev af og til vred på ham – skældte ud over, at han ingenting foretog sig for at hjælpe til med at få familien til at fungere. Hun gik på arbejde, passede hus og børn og mand i nogle år. Dorte var den veninde, man altid kunne låne penge af, som altid godt lige kunne tage sig af de andres børn eller høre på alle ens problemer og hjælpe med at løse dem ...

Kvinder af denne personlighedstype vælger lige så ofte mænd med mere udprægede krænkerpersonlighedsstrukturer, f.eks. voldelige mænd, alkoholikere, eller mænd, der begår seksuelle overgreb på deres børn.

Den præstationsorienterede personlighed

Umiddelbart synes personer af denne type ikke præget af hverken offer- eller krænkertræk. De er optaget af deres præstationer og af at få tilværelsen til at fungere – er som regel relativt velfungerende i samfundet, ofte socialt veltilpassede, men har almindeligvis ringe tilgang til deres følelser og behov.

Subjektivt oplever de, at de har det godt nok, uden særlige

behov, men klarer sig selv. De forventer ikke følelsesmæssig eller anden form for støtte fra andre – men kan til gengæld klare alle andres problemer. De undrer sig over, hvorfor de så ofte føler sig deprimeret, har svært ved at tilpasse sig skift i deres omstændigheder og føler en indre tomhed, som om der burde være noget mere i livet.

Som regel kan disse personer godt huske de seksuelle overgreb ret detaljeret, men tilskriver det ikke nogen betydning i forhold til deres generelle tomhedsfølelse og hyppige depressioner. Deres overlevelsesstrategier, som har bestået i at være den stærke og lægge deres identitet op i hovedet som netop har fungeret så effektivt hindrer dem nu i at få adgang til følelserne i det mishandlede barn, som jo er knyttet til kroppen. Når disse personer gifter sig, er det ofte med en ustabil, følelsessvingende person, som de forsøger at „redde“. Paradoksalt nok kan det føre til, at partneren begår seksuelle overgreb på børnene.

EKSEMPLER:

Emma var 7 år, da hendes stedfar første gang krænkede hende seksuelt. I løbet af de følgende år, udviklede disse overgreb sig til hyppige gennemførte samlejer, som fortsatte indtil forældrene blev skilt. Da var Emma 15 år.

Både moderen og stedfaderen var alkoholikere, og Emma sørgede fra hun var lille for sine småsøskende og for husholdningen. Hun var en velbegavet og kreativ pige, som klarede sig godt i skolen. Hun var afholdt blandt kammeraterne, aktiv sportspige og klarede desuden forskellige jobs i sin fritid.

Emma forelskede sig i en sød og stiltfærdig ung mand, som hverken drak eller var voldsom. Efter et par år, følte hun sig indespærret i forholdet, og syntes, kæresten var for umoden og kedelig. Emma havde desuden planer om at få en uddannelse. Hun blev ved med at føle sig ansvarlig for sine søskendes ve og vel, også efter at hun var flyttet hjemmefra.

Ejnar blev alvorligt psykisk misbrugt af sin mor, idet han som ældste søn måtte indrette sit liv efter hendes paniske angst for, at der skulle ske ham noget. Han var „mors dreng“ og gav hende aldrig en sorg i livet. Faderen var veg og fraværende og

interesserede sig ikke for sin søn. Ejnar blev seksuelt misbrukt af en sportslærer, som han i en kort periode knyttede sig til. Han fortalte aldrig om overgrebene til nogen.

Som voksen giftede han sig med en kone, der var alkoholiker, og som han forsøgte at „redde“. Han klarede både sit arbejde, opdragelsen af deres fælles børn, husholdningen og hjælp koken med at finde elskere, når hun ikke var tilfreds med ham. Da konen forlod hjemmet med en anden mand, indledte Ejnar med megen skyldfølelse et seksuelt forhold til sin ældste datter. Han havde ingen kontakt med sine følelser hverken af vrede eller sorg og så ingen sammenhæng mellem moderens og sportslæreren misbrug af ham og hans egen incest med datteren. Han følte det som at være blevet besat af en magt udenfor sig selv, når han misbrugte datteren. Ejnar anmeldte sig selv.

Den dissociative/spaltede personlighed

Personen fremtræder helt forskelligt og uforudsigeligt fra situation til situation – det ene øjeblik med typiske offertræk, det næste med typiske krænkertræk. De to tendenser er lige stærke og kan holde personen i en (uheldig) balance. Opspaltningen af personligheden er en del af personens forsvarssystem, og selvbevidstheden følger med omskiftelserne i adfærden. Disse mennesker lever som regel et liv fyldt med kriser. Tilværelsen føles besværlig, og samtidig er alle besværlighederne og kriserne netop det, der bringer personen i en slags psykisk balance.

Når det ikke lykkes at opretholde denne dramatiske balance, fremtræder personen med borderlineforstyrrelser, narcissistiske forstyrrelser eller personlighedsspaltning

EKSEMPEL:

Ole var offer for seksuelle overgreb gennem flere år i sin barndom. Han fik selv stoppet misbruget, da han kom i puberteten, og genvandt herved følelsen af en vis magt over situationen. Ole blev seksuelt meget aktiv i nogle år, etablerede forhold til kvinder for at kunne kassere dem. Han drak for at holde sig selv ud, og benægtede sin afhængighed af alkohol. Han var dygtig til sit

arbejde og desuden politisk aktiv og socialt udadvendt. Meget af tiden var Ole således nærmest hyperaktiv, men indimellem „kørte han i sæk“, blev syg eller deprimeret, eller kom i psykiske kriser på grund af kvinder, uddannelse, familien etc. Under kriserne kunne Ole modtage hjælp og støtte fra sine medmenesker. Han forventede faktisk, at i hvert fald familien stod til hans disposition. Ind imellem kriserne „kørte han efter sin egen næse“, og ønskede absolut ingen indblanding fra nogen.

Den krænkende personlighed

Til den krænkende personlighedstype hører de personer, der i alt overvejende grad optræder krænkende over for andre mennesker. De har mistet kontakten med deres egne behov og indre følelser, har identificeret sig med den „ydre skal“, og fremstår da som uindfølelende, krævende, selviske og magtfulde. De lever efter devisen „det bedste forsvar er et angreb“ – og den krænkende adfærd vil ofte være mest fremtrædende i situationer, hvor personen føler sig presset eller truet.

I sin yderste ekstrem er der her tale om en psykopatisk eller sociopatisk personlighed. Når krænkerpræget bliver så omfattende er det ikke muligt at nå dem behandlingsmæssigt, de har ingen empati for andres følelser eller behov, men ser verden vredt: noget, der til enhver tid har pligt til at tilfredsstille deres behov, og således giver dem ret til – om nødvendigt med magt – at tage, hvad de føler, de har brug for.

EKSEMPEL:

Anton blev groft omsorgsvigtet af både sin far og mor. Faderen var voldelig mod både Anton og hans søskende, og moderen interesserede sig meget lidt for sine børn og var ude af stand til at passe dem. Børnene opdrog hinanden.

Da Anton var 10 år, begyndte hans storebror at krænke ham seksuelt. Dette fortsatte i nogle år.

Anton var fast besluttet på at komme ud af sin barndoms fattigdom og ved hjælp af et vindende væsen, et godt udseende, en god begavelse samt et forretningstalant, som ganske vist ikke altid holdt sig på den rigtige side af loven, lykkedes det ham i en

ung alder at blive selvstændig erhvervsdrivende og indimellem have mange penge.

Anton giftede sig flere gange med umodne kvinder med en offerpersonlighedsstruktur, som bragte børn med ind i ægteskabet. Disse børn misbrugte Anton seksuelt. Han forsøgte at være en god og grænsesættende far, men var i virkeligheden alt for streng. På den ene side forkælede han børnene materielt, og på den anden side begrænsede han deres selvstændighed. Han havde ingen kontakt med børnenes reelle behov, men ønskede samtidig brændende, at de ville holde af ham.

Kvinder, som er blevet seksuelt misbrugt som børn, udvikler oftest en personlighedstype svarende til en af de fire første kategorier; kun en mindre del (Noël Larson anslår 10-15%) af kvinderne udvikler en personlighed, som beskrevet under kategori 5.

Derimod ser det ud til at en langt større del af de mænd, der er blevet seksuelt misbrugt som børn (Noël Larson anslår 70-80%) udvikler en personlighed svarende til kategori 3-5. Tallene er anslået ud fra kliniske erfaringer.

På baggrund af erfaringer med krænkerbehandling og supervision af krænkerbehandling ser det ud til, at en stor del af de seksuelle krænkerere udvikler en personlighedsstruktur svarende til kategori 4 og 5, en mindre del af de seksuelle krænkerere fremtræder med personlighedsstrukturerne i kategori 2 og 3, mens vi ikke har truffet seksuelle krænkerere med en personlighed som beskrevet i kategori 1.

Konsekvenser for behandlingen

Den relevante behandling af krænkerere er forskellig, afhængig af deres personlighedstype, og derfor er det vigtigt at undersøge den enkelte klient med henblik på at vurdere forholdet mellem offer- og krænkertræk ved personen.

En fordeling ved Noël Larsons kategorisering af personlighedstyper; når man bruger den på de unge krænkerere, er, at man foruden at se drengens krænkertræk, også skal få øje på hans offertræk. Man kan så også forholde sig til og tilgodese offer-

delen af hans person i behandlingen, både i den overordnede planlægning af forløbet og i de terapeutiske interventioner.

Både en offer- og en krænkerpersonlighedsstruktur er en tilpasning til udefra kommende krænkelser. Det er blot forskellige måder at forsøge at beskytte det indre, sårede barn på. Det vil sige, at interventionsmodeller over for krænkeren må indeholde en positiv forståelse af hans handlingers funktion som beskyttelse af det indre offer – og samtidigt må have som mål at komme i kontakt med dette indre offer.

Den klassiske krænkerbehandling betragter krænkeradfærd som noget destruktivt, der skal fjernes, og ser ikke dens funktion som beskytter for krænkerens offerdel. Man så at sige krænker krænkeren på grund af hans krænkeradfærd. I bedste fald kan den klassiske krænkerbehandling resultere i, at den i forvejen fortrængte eller benægtede offerdel fortrænges endnu mere og behandlingen kommer da udelukkende til at dreje sig om at lære klienten at leve op til omgivelsernes krav om en standardiseret adfærd. I værste fald bliver forsvaret totalt nedbrudt, og klienten ender som et psykiatrisk tilfælde, depressiv, selvmordstruet og måske med psykotiske gennembrud. I begge tilfælde står personen tilbage med oplevelsen eller følelsen af det, som offerdelen indvendigt altid har følt: at det ikke er muligt at vise sin sårbarhed uden at blive krænket.

Den forståelse af personlighedens reaktioner på overgreb, hvor offer- og krænkertræk ses i sammenhæng, har vist sig uhyre relevant i forbindelse med de unge krænkerere, hvis personlighed jo stadig er i udvikling. Muligheden for at påvirke personlighedsstrukturen hos de unge er således betydeligt større end ved den voksne krænker, der har en mere konsolideret personlighedsstruktur.